

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра історії та культури української мови

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала студентка 6 курсу 601
групи
спеціальності 014.01 «Середня
освіта (українська мова та
література)»
Савицька Катерина Сергіївна
Керівник: професор
кафедри історії та
культури української мови,
доктор філологічних наук
Колесник Н.С.

До захисту допущено

Протокол засідання кафедри №_____

від «__»_____2023 року

Зав. кафедри _____проф. Колесник Н. С.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Савицька К.С. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови: кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності «014.01 «Середня освіта (українська мова та література)». – На правах рукопису. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України, Чернівці, 2023.

Магістерська робота присвячена вивченню теоретичних та практичних аспектів розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. У дослідженні детально розглянуто поняття творчих здібностей з акцентом на їх важливості для навчального процесу та впливу на загальний успіх у навчанні. Описано різноманітні психолого-педагогічні підходи, спрямовані на розвиток творчості. Проаналізовано ефективність різних психолого-педагогічних підходів, методик та прийомів, що сприяють творчому мисленню учнів. Розглянуто чинники, які визначають розвиток творчих здібностей саме на уроках української мови. Виокремлено специфічні методи та завдання, які сприяють творчому підходу до вивчення мови.

Досліджено роль вчителя в стимулюванні творчості учнів, описано групові та індивідуальні методи активізації творчого мислення, доведено доцільність використання інтерактивних технологій та застосування творчих завдань на уроках української мови.

Аналіз педагогічного досвіду вчителів-мовників дав можливість запропонувати критерії оцінювання творчих робіт та завдань, форми оцінювання творчих здібностей, виявити вплив оцінювання на мотивацію та розвиток творчості учнів на уроках української мови. Проведене дослідження свідчить про важливість та перспективність для ефективного розвитку

здобувачів освіти використання творчих підходів у сьогочасному навчальному процесі.

Ключові слова: творчі здібності, уроки української мови, розвиток особистості, творчий підхід до навчання, інтерактивні технології, педагогічні методи.

ANNOTATION

Savytska K.S. Development of students' creative abilities in Ukrainian language lessons: qualification work for the second (master's) level of higher education in the specialty "014.01 "Secondary Education (Ukrainian Language and Literature)." - Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernivtsi, 2023.

The master's thesis is devoted to the study of theoretical and practical aspects of the development of students' creative abilities in Ukrainian language lessons. The study examines in detail the concept of creative abilities with an emphasis on their importance for the learning process and their impact on overall academic success. Various psychological and pedagogical approaches aimed at developing creativity are described. The effectiveness of various psychological and pedagogical approaches, methods and techniques that promote students' creative thinking is analyzed. The factors that determine the development of creative abilities in Ukrainian language lessons are considered. Specific methods and tasks that promote a creative approach to language learning are highlighted.

The role of the teacher in stimulating students' creativity is investigated, group and individual methods of activating creative thinking are described, the expediency of using interactive technologies and applying creative tasks in Ukrainian language lessons is proved.

The analysis of the pedagogical experience of language teachers made it possible to propose criteria for assessing creative works and tasks, forms of assessing creative abilities, and to identify the impact of assessment on the motivation and development of students' creativity in Ukrainian language lessons. The study demonstrates the importance and prospects for the effective

development of students of the use of creative approaches in the current educational process.

Keywords: creative abilities, Ukrainian language lessons, personal development, creative approach to learning, interactive technologies, pedagogical methods.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови	
1.1 Поняття творчих здібностей та їх значення для навчального процесу.....	15
1.2 Психолого-педагогічні підходи до розвитку творчості учнів.....	19
1.3 Особливості розвитку творчих здібностей на уроках української мови...	25
1.4 Чинники, що впливають на розвиток творчості на уроках мови.....	27
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. Методи та прийоми розвитку творчих здібностей на уроках української мови	
2.1 Роль вчителя в стимулюванні творчості учнів.....	31
2.2 Групові та індивідуальні методи активізації творчого мислення.....	33
2.3 Використання інтерактивних технологій у навчальному процесі.....	34
2.4 Застосування творчих завдань та проєктів на уроках української мови....	35
Висновки до розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3. Практична реалізація розвитку творчих здібностей на уроках української мови	
3.1 Огляд педагогічного досвіду щодо розвитку творчості на уроках мови...	39
3.2 Проведення експериментального уроку з використанням творчих методів.....	46
3.3 Аналіз результатів експерименту та їх інтерпретація.....	47
3.4 Рекомендації для педагогів щодо розвитку творчих здібностей на уроках української мови.....	49
Висновки до розділу 3.....	50
РОЗДІЛ 4. Психолого-педагогічні аспекти оцінювання творчих досягнень учнів	
4.1 Критерії оцінювання творчих робіт та завдань.....	52
4.2 Форми оцінювання творчих здібностей на уроках української мови.....	53

4.3 Вплив оцінювання на мотивацію та розвиток творчості учнів.....	55
4.4 Методи і прийоми, форми роботи з учнями для розвитку творчих здібностей на уроках української мови.....	56
4.5 Детальний план-конспект уроку з використанням методів та прийомів на розвиток творчих здібностей.....	62
Висновки до розділу 4.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	73
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність магістерської роботи

У сучасних умовах освітнього простору актуальність дослідження розвитку творчих здібностей на уроках української мови набуває особливого значення. Зміни в суспільстві, впровадження новітніх технологій, інформаційна революція та глобалізація вимагають від сучасних молодих людей не лише знань і навичок, але й здатності висловлювати оригінальні думки, шукати нетрадиційні рішення та креативно вирішувати завдання. Такий контекст визначає актуальність цієї магістерської роботи з теми "Розвиток творчих здібностей на уроках української мови".

Сприятливий розвиток особистості. Українська мова виступає не лише як засіб комунікації, але й як важливий чинник формування особистості учня. Стимулюючи творчі здібності на уроках мови, можуть сприяти глибшому розумінню і виразності мовлення, а також розвивати креативне мислення, що допомагає розвивати самостійність та пізнавальний інтерес учнів.

Відповідність вимогам сучасності. Сьогоднішні вимоги до випускників мають більш широкий спектр навичок, ніж колись. Здатність до аналізу, інноваційного мислення та талант до творчого розв'язання проблем стають ключовими. Магістерська робота має на меті допомогти вчителям української мови адаптувати навчальний процес до цих вимог.

Важливість розвитку особистості. Освіта сьогодні повинна надавати учням не лише знання, але й сприяти розвитку їхньої особистості, формуванню ціннісних орієнтацій та креативного мислення. Дослідження розвитку творчих здібностей на уроках української мови допомагає визначити оптимальні підходи для досягнення цієї мети.

Пошук нових методів та підходів. Сучасна педагогіка ставить перед вчителями завдання постійного покращення методичного арсеналу. Дослідження розвитку творчих здібностей дає змогу знайти нові, ефективні методи та прийоми, які сприятимуть активному розвитку креативності на уроках української мови.

Забезпечення конкурентоспроможності. Вироблення творчого підходу до вивчення мови сприятиме формуванню учнів як осіб, здатних долати труднощі, шукати нові рішення та збагатити у сучасне суспільство. Це створить підґрунтя для їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

З урахуванням цих чинників можна визначити, що дослідження розвитку творчих здібностей на уроках української мови є важливим і актуальним напрямком досліджень у сфері педагогіки та мовної освіти.

Творчі здібності та творча діяльність є об'єктом вивчення для багатьох вітчизняних (І. Волощук, С. Гончаренко, Г. Костюк, О. Кочерга, В. Моляко, В. Роменець, М. Холодна) та зарубіжних наукових шкіл (Л. Богоявленська, Ф. Вернон, Дж. Гілфорд, О. Матюшкін, Я. Пономарьов, Е. Торранс). Вони досліджують різні аспекти цієї проблеми, зокрема їх природу, компонентну структуру, критерії та показники розвитку, а також методи і прийоми їх формування. Щоправда, багато з порушених питань залишаються об'єктом активних дискусій. Наприклад, дослідницькі роботи О. Большакової, Л. Ільмурзіної, С. Рябової, Т. Зотової, О. Гемзюк глибоко досліджують методи та засоби розвитку творчої особистості на уроках української мови.

Мета дослідження

Метою магістерської роботи є аналіз, систематизація та практична реалізація методів розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. Робота спрямована на вивчення та розкриття можливостей педагогічної практики для стимулювання творчості учнів, сприяння їхньому інтелектуальному, психологічному та особистісному розвитку.

Завдання дослідження

- ❖ Аналіз теоретичних аспектів творчих здібностей та їх значення для розвитку особистості учня.
- ❖ Вивчення педагогічних підходів та методологічних засад розвитку творчості на уроках української мови.
- ❖ Визначення ролі вчителя у створенні сприятливого середовища для розвитку творчих здібностей учнів.
- ❖ Аналіз методів та прийомів, що сприяють активізації творчого мислення на уроках мови.
- ❖ Дослідження використання інтерактивних технологій та інноваційних засобів у розвитку творчості.
- ❖ Проведення практичного експерименту, в ході якого будуть застосовані та апробовані різноманітні творчі завдання на уроках української мови.
- ❖ Аналіз результатів практичного експерименту, визначення змін в творчих досягненнях та мотивації учнів.
- ❖ Розроблення рекомендацій для педагогів з використання творчих підходів на уроках української мови.
- ❖ Вивчення психолого-педагогічних аспектів оцінювання творчих досягнень учнів та розроблення рекомендацій щодо об'єктивної оцінки творчості.
- ❖ Здійснення аналізу та узагальнення отриманих результатів для визначення ефективних підходів до розвитку творчих здібностей на уроках української мови.

Ці завдання взаємодіють між собою та спрямовані на досягнення загальної мети – вдосконалення педагогічної практики з розвитку творчості учнів на уроках української мови та сприяння їхньому інтелектуальному й особистісному зростанню.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є процес розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є педагогічні аспекти, методи, прийоми та практичні підходи до стимулювання та розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. Дослідження охоплює вивчення психологічних, педагогічних, методичних, організаційних та інших аспектів, пов'язаних з розвитком креативного потенціалу школярів під час навчання мови.

Методологія дослідження

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження використаний комплексний підхід, що включає теоретичний аналіз, емпіричні дослідження та практичну реалізацію педагогічних методів. Методологія дослідження базується на наступних методах:

- ❖ *Аналіз наукової літератури та документів.* Для засвоєння теоретичних аспектів розвитку творчих здібностей та ознайомлення з педагогічними підходами використовуватиметься аналіз наукових джерел, методичної літератури, нормативних актів та програм.
- ❖ *Емпіричні дослідження.* Для вивчення стану розвитку творчих здібностей учнів та впливу педагогічних методів на їхні досягнення використовуватимуться опитування, анкетування та спостереження. За допомогою опитувань буде визначено рівень розвитку творчих здібностей серед учнів.
- ❖ *Педагогічний експеримент.* Практична реалізація розвитку творчих здібностей передбачатиме впровадження та апробацію педагогічних методів і прийомів на уроках української мови. Буде проведено педагогічний експеримент, під час якого вчителі впроваджуватимуть нові підходи до роботи з учнями з метою стимулювання творчого мислення.

- ❖ *Статистичний аналіз даних*, насамперед кількісні підрахунки для обробки отриманих даних. Здійснено порівняльний аналіз результатів опитувань та педагогічного експерименту, що дало змогу визначити ефективність застосованих методів.
- ❖ *Аналіз та узагальнення результатів*. Після проведення дослідження проведено аналіз та узагальнення отриманих результатів з метою висновків щодо ефективності та доцільності застосування педагогічних методів розвитку творчих здібностей на уроках української мови.

Методологія дослідження спрямована на системне дослідження розвитку творчих здібностей на уроках української мови, використання інноваційних підходів та науково-педагогічного аналізу отриманих результатів для вдосконалення навчального процесу.

Наукова новизна полягає в осмисленні сучасного стану питання розвитку творчих здібностей на уроках української мови та виявленні сучасних тенденцій у цьому напрямку, а також розгляд можливостей використання новітніх технологій у навчанні української мови для підвищення творчих здібностей учнів.

Теоретичне значення полягає в науковому осмисленні та аналізі ключових аспектів розвитку творчості учнів на уроках української мови. Ця робота важлива для педагогіки та методики викладання:

1. *Розширення теоретичних знань*. Робота розглядає різні підходи, методи та прийоми, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів. Аналіз наукової літератури дозволяє відкрити нові горизонти в розумінні та практичному застосуванні методів стимулювання творчості.

2. *Систематизація знань.* Робота допомагає систематизувати інформацію про різні теоретичні підходи та практичні методи розвитку творчості на уроках української мови, що є важливим для розробки збалансованого та ефективного підходу до навчання.
3. *Створення бази знань для педагогічної практики.* Магістерська робота надає вчителям та методистам конкретні інструменти та рекомендації для впровадження творчих методів на уроках української мови.
4. *Підтримка інновацій в навчальному процесі.* Аналіз інтерактивних технологій, проєктних методів та інших підходів сприяє створенню інноваційного навчального середовища, що забезпечує розвиток творчості та креативного мислення учнів.
5. *Збільшення ефективності навчання та розвитку.* Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчальних планів, програм та методичних матеріалів, що сприятиме підвищенню якості навчання та розвитку творчих здібностей учнів.

Практичне значення магістерської роботи

Ця магістерська робота матиме важливе практичне значення для педагогічної спільноти, вчителів української мови та всіх зацікавлених у вдосконаленні процесу навчання. До основних практичних аспектів, до яких вона внесе вагомий внесок, належать:

- ❖ *Посилення творчого потенціалу вчителів.* Магістерська робота надає конкретні методи та прийоми для стимулювання творчості на уроках української мови. Учителі отримають нові ідеї та інструменти, які допоможуть їм більш ефективно працювати з учнями, розвивати їхні творчі здібності та навички креативного мислення.
- ❖ *Поліпшення якості навчання та виховання.* Впровадження методів та підходів, запропонованих у роботі, сприятиме зростанню якісних

показників навчання. Розвиток творчих здібностей позитивно вплине на засвоєння матеріалу, розвиток аналітичного та критичного мислення, збільшить мотивацію учнів до самостійного навчання.

- ❖ *Формування ключових компетентностей.* Розвиток творчих здібностей впливає на формування широкого спектра ключових компетентностей, таких як комунікаційні, проблемно-пошукові, інтерактивні тощо. Це сприяє підготовці учнів до життя в сучасному суспільстві.
- ❖ *Створення позитивного педагогічного досвіду.* Практичні методи та прийоми, розроблені та апробовані в рамках магістерської роботи, можуть стати важливою частиною педагогічного досвіду вчителів. Це сприятиме обміну досвідом між педагогами та збагаченню педагогічної практики.
- ❖ *Розширення можливостей для індивідуалізації навчання.* Використання творчих підходів дасть можливість учителям більше уваги приділяти індивідуальним потребам та особливостям учнів. Це сприятиме врахуванню різних темпів навчання та інтересів кожного учня.

Отже, магістерська робота матиме вплив на педагогічну практику, розширюючи знання та підтримуючи впровадження інноваційних методів для стимулювання творчого потенціалу учнів на уроках української мови.

Основу дослідження формують теоретичні відомості про проблему розвитку творчих здібностей на уроках української мови та літератури, які були розроблені такими вченими, як Л. Вітер, Т. Возняк, О. Когут, І. Кучеренко, Л. Ланцута, Н. Ляшко, Н. Очеретько, Л. Перетятко, О. Райта, О. Садовнікова, Т. Хоменко, Ю. Чорнобай, Н. Яворська.

Експериментальна база дослідження: 14 учнів 5-А класу ПЗ «Астор» (6 хлопчиків і 8 дівчаток).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (60 позицій), додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1 Поняття творчих здібностей та їх роль у навчальному процесі

«Творчі здібності – це якості й властивості особистості, які виявляються у синтезі мотиваційної, інтелектуальної, організаційної та комунікативної сторін творчої діяльності, від яких залежить можливість та рівень її успіху» [15, с. 199]. «Поняття творчих здібностей має ключове значення для розуміння процесу розвитку особистості учня. Творчі здібності – синтез властивостей і особливостей особистості, які характеризують рівень їх відповідності вимогам певного виду творчої діяльності і зумовлюють рівень їх результативності» [46]. Тобто творчі здібності – це індивідуальний потенціал кожної людини для розроблення нових ідей, рішень, підходів та вираження оригінальних концепцій у різних сферах діяльності. Вони включають у себе такі риси, як гнучкість мислення, оригінальність підходів, здатність до вирішення нетривіальних завдань. «З точки зору гуманістичної психології кожна людина є унікальною, неповторною особистістю, здатною до самоактуалізації, до розвитку власних творчих здібностей. Це особистість, наділена надзвичайно багатим потенціалом, який часто буває реалізованим не повністю через об'єктивні і суб'єктивні причини. Тому тема розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови і літератури залишається актуальною і сьогодні» [7].

Роль творчих здібностей у навчальному процесі. *Розвиток креативного мислення.* «Творчі здібності сприяють формуванню креативного мислення учнів, здатності думати нестандартно та шукати нетрадиційні рішення. Це

особливо важливо у сучасному суспільстві, де знання швидко старіють, тому спроможність самостійно генерувати нові ідеї набуває великого значення. Однак, креативність правильніше визначити не як певну творчу здібність або їх сукупність, а як здатність до творчості» [2, с. 14-41]. Згідно з концепцією креативності Дж. Гілфорда «до творчих здібностей ми відносимо:

- здатність до виявлення і постановки проблем;
- здатність до висловлювання великого числа ідей;
- гнучкість – здатність до висловлювання різноманітних ідей;
- оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартно;
- здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі;
- здатність вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу й синтезу»

[8, с. 13].

«У структурі діяльності особистості визначають два види дій: репродуктивні та продуктивні. Репродуктивний – це вид діяльності, тісно пов'язаний з нашою пам'яттю, і його суть полягає в тому, що людина відтворює або повторює вже раніше створені і вироблені прийоми поведінки та дії. Крім репродуктивної, в поведінці людини присутня творча діяльність, результатом якої є не відтворення буття, а створення нових образів або дій» [19, с. 2]. В основі цього виду діяльності лежать творчі здібності.

Стимулювання самореалізації. Розвиток творчих здібностей допомагає учням відкривати та розкривати свій потенціал, реалізовувати себе в різних сферах. Це сприяє підвищенню самооцінки та самоповаги.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності. Учні з розвиненими творчими здібностями проявляють більший інтерес до навчання, оскільки вони бачать в ньому можливість для самовираження та реалізації своїх ідей.

Розвиток проблемно-пошукових навичок. Творчі здібності спонукають учнів активно вивчати новий матеріал, шукати додаткову інформацію, розв'язувати нетривіальні завдання.

Підготовка до викликів майбутнього. Розвинуті творчі здібності роблять учнів більш готовими до змін, нових викликів, готують до невизначеності, що є невід'ємною частиною сучасного світу.

За Дж. Гілфордом, «творчість, творчі здібності, творча діяльність притаманна не лише обдарованим і геніям, а є рисою звичайної людини, яку можна розвивати» [60]. Тому перед сучасним учителем постає неабиякий виклик, не лише навчати школярів, а й розвивати їхній творчий потенціал.

Узагальнюючи, зазначимо, що «Закон України «Про освіту» визначає, що метою освіти є всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів» [34, с. 14]. Поняття творчих здібностей та їхня роль у навчальному процесі підкреслюють важливість розвитку індивідуального потенціалу кожного учня. Сприяння та підтримка розвитку творчих здібностей має значущий вплив на особистісний, інтелектуальний та психологічний розвиток учнів, допомагає підготувати їх до успішної самореалізації у сучасному світі. «На сучасному етапі розвитку нашої держави постала проблема відродження й перебудови національної системи освіти. Тому особливої актуальності набувають проблеми формування творчої особистості, виховання молодого людини як громадянина на основі оволодіння гуманістичними цінностями, нормами демократичної культури» [37].

Важливість індивідуального підходу. Творчі здібності є індивідуальною характеристикою кожної особистості. Індивідуальний підхід до розвитку творчих здібностей в учнів враховує їхні інтереси, потреби, стилі мислення та особливості розвитку. Це дає можливість краще розкривати їхній потенціал та формувати унікальний творчий стиль.

Зв'язок з мотивацією до навчання. Розвиток творчих здібностей збільшує мотивацію до навчання. Учні, які бачать, що їхні ідеї та рішення цінні, виявляють більший інтерес до здобуття знань та вмінь на уроках української мови та інших дисциплінах.

Творчість як ключова компетенція. Сучасні вимоги суспільства до випускників шкіл та університетів акцентують увагу на розвитку основних компетенцій, до яких належить і творчість. Уміння генерувати нові ідеї, робити нестандартні аналізи та рішення, впроваджувати інноваційні підходи стають усе більш цінними. «Усі завдання творчого характеру повинні бути розраховані на пошукову діяльність учнів, креативне застосування набутих знань, сприяти розвитку гнучкості й широти мислення» [23].

Творчість як спосіб вирішення проблем. Творчі здібності розвивають навички пошуку та розроблення рішень у нетривіальних ситуаціях. Учні з розвинуеною творчістю можуть ефективніше вирішувати проблеми, що виникають у їхньому житті та професійній діяльності.

Розвиток креативної самовираженості. Творчість надає можливість учням висловлювати свої думки, ідеї та почуття в оригінальний спосіб. Це сприяє розвитку самовираження, самоствердження та позитивного сприйняття себе.

Створення сприятливого навчального середовища. Розвиток творчих здібностей потребує спеціальних умов, таких як відкритий діалог, свобода вибору та експериментування, підтримка та пошук нових методів навчання. Таке середовище сприяє позитивному впливу на розвиток творчості.

Розуміння поняття творчих здібностей та їхнього значення для навчального процесу вказує на важливість впровадження творчих підходів у педагогічну практику. Сприяння розвитку творчості учнів на уроках української мови має на меті не лише підготувати їх до вивчення предмету, а й створити основу для самореалізації та успішної адаптації у сучасному

суспільстві. «Лише вдала інтеграція сучасних педагогічних технологій інтерактивного, особистісно-орієнтованого, проектного навчання на основі постійного розвитку критичного мислення учнів дасть змогу розвивати творчі здібності, а значить, і формувати творчу особистість учня. Вдало проведена робота завжди потребує значних зусиль і плідної співпраці вчителя і учня» [39].

1.2 Психолого-педагогічні підходи до розвитку творчості учнів

1.2.1 Психологічні аспекти розвитку творчих здібностей.

«Загальноприйнято, що кожна психічно та фізично здорова людина здатна до творчості і в повсякденному житті творчість є необхідною умовою існування» [53, с. 153]. «Однак, варте уваги й інше визначення цього поняття, яке описує творчий потенціал як психоенергетичну напругу, що виникає між прагненнями людини, можливостями та її реальним життям» [36, с. 105].

С. Шевчук зазначає, що «рівень інтелектуальних здібностей педагога безпосередньо впливає на адекватність його оцінки інтелекту своїх учнів, педагогічний стаж значно впливає на оцінювання творчих здібностей учнів, а власне творчі здібності педагога значно впливають на адекватність його оцінки як творчих, так і інтелектуальних здібностей дітей» [58].

У цьому підрозділі назвемо головні психологічні аспекти, які впливають на розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови:

Асоціативне мислення. Асоціативне мислення відіграє важливу роль у стимулюванні творчих процесів. Учитель може використовувати завдання, які стимулюють учнів шукати зв'язки та асоціації між різними поняттями української мови.

Уява та концептуальне мислення. Розвиток уяви та здатності до формування нових концепцій сприяє виникненню оригінальних ідей та підходів. Використання уроків, де учні можуть творчо переосмислювати текст, вигадувати власні сюжети чи варіанти висловів, може збагатити їхні мисленнєві процеси.

Неконформізм та самовираження. Сприяння учням у вираженні власних думок, допусканні нестандартних підходів допомагає розвивати їхню творчу активність. Рольові вправи, дискусії, написання авторських творів сприяють розкриттю їхнього індивідуального стилю.

Мотивація та самореалізація. «Мотивованість учнів до розвитку творчості визначають їхні особисті цілі та потреби. Важливо створити на уроках української мови ситуації, коли учні можуть застосовувати свої здібності та бачити результати своєї творчої праці. Особливо сприятливою є робота в групах, де кожен залучений до розв'язання творчого завдання» [36, с. 107].

Вплив соціального середовища. Учні позитивно реагують на сприяння соціального середовища їхній творчій активності. Спільнота однолітків та вчителів може створити підтримувальну атмосферу, у якій творчість оцінюється та заохочується.

Вище зазначені аспекти можуть бути реалізовані через впровадження нестандартних форм та методів роботи зі школярами, наприклад, ділову гру, дискусію, круглий стіл, кейс-технологію, метод проєктів та інші [4].

1.2.2 Методика стимулювання творчих здібностей на уроках української мови

«Для розвитку здібностей, педагогічної обдарованості значну роль відіграє макросередовище, у якому виховується майбутній учитель-

словесник: визначення цінності особистості учня, дотримання в навчально-виховному процесі гуманного, демократичного стилю спілкування, співробітництво та співтворчість педагога й учня, упровадження в освітню практику передового педагогічного досвіду, використання інноваційного навчально-методичного забезпечення, проблемного, інтерактивного навчання» [50, с. 15-16].

«Творчість можна не тільки розвивати, а й навчатися їй» [49]. У пропонованому підрозділі розглянуто практичні методичні підходи та прийоми, які вчителі можуть використовувати для стимулювання творчості учнів на уроках української мови:

1. *Індивідуальні завдання.* Розробка завдань, що враховують інтереси та потреби окремого учня, допомагає йому виявити свій творчий потенціал.
2. *Колективні проєкти.* Групова робота над проєктами створює можливість для обміну ідеями, розвитку комунікативних та організаційних навичок.
3. *Гра та рольові вправи.* Використання ігор та рольових вправ сприяє розкриттю учнівської творчості через уяву та імітацію.
4. *Стимулювання власної думки.* Вчителі можуть заохочувати учнів висловлювати власні думки, навіть якщо вони відмінні від загальноприйнятих.
5. *Забезпечення позитивного середовища.* Створення доброзичливої та сприятливої атмосфери на уроці спонукає учнів бути більш відкритими до експериментів та нових ідей.
6. *Самостійна робота.* «Важливо не тільки «передати знання», а навчити вчитись. Саме цьому сприяє організація самостійної роботи учнів у процесі навчання. Самостійно здобуті знання самі цінні, бо вони сприймаються свідомо з самого початку, при цьому не має значення, що все це відбувається з прихованою допомогою вчителя. Кожен

вчитель повинен стимулювати учнів самостійно і наполегливо пізнавати явища та закони, щоб вони змогли в майбутньому аналізувати світ через призму своїх знань» [59].

«Якщо учитель не забуватиме про це, то він справді зуміє прищепити любов до рідного слова, навчить оригінально, нестандартно висловлювати думки, тобто виховає творчу особистість. Немає необдарованих дітей - є дорослі, які не займаються розвитком дитини, адже будь-які здібності, творчі також, потребують розвитку, тому саме на це має бути спрямований навчально-виховний процес» [45].

1.2.3 Інтеграція технологій у навчальний процес

У цьому підрозділі йдеться про можливості використання сучасних технологій для підтримки та розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови:

1. *Віртуальні навчальні середовища.* Використання інтерактивних платформ, де учні можуть обговорювати текст, розв'язувати мовні завдання та ділитися своїми враженнями, сприяє активному обміну ідеями та допомагає розвивати креативне мислення.
2. *Відкрите навчання.* Онлайн-курси, віртуальні лекції та ресурси забезпечують учням можливість вивчати та досліджувати новий матеріал самостійно, розвиваючи навички саморегуляції та аналітичного мислення.
3. *Мультимедійні засоби.* Використання аудіо та відеоматеріалів допомагає зробити уроки більш цікавими та змістовними, стимулюючи учнів до активного мислення та сприйнятливості до креативних підходів.

1.2.4 Застосування креативних завдань та проєктів

У цьому підрозділі згадаємо про види креативних завдань та проєктів для стимулювання творчості учнів на уроках української мови:

- 1) *Завдання з альтернативними рішеннями.* Постановка завдань, де існує кілька можливих рішень, заохочує учнів думати нестандартно та шукати нові підходи.
- 2) *Авторські твори.* Завдання на написання власних текстів, оповідань, віршів, які сприяють розвитку творчого потенціалу та самовиразності.
- 3) *Творчі проєкти.* Групова або індивідуальна робота над проєктами допомагає учням досліджувати конкретні теми, висловлювати свої думки та ідеї у творчий спосіб.
- 4) *Експериментальні завдання.* Завдання, які вимагають експериментування, аналізу та оцінки результатів, розвивають навички аналітичного мислення та креативного підходу до вирішення завдань.
- 5) *Інтегровані уроки.* «Це такий вид нетрадиційної організаційної форми навчання української мови, на якому однаковою мірою поєднано змістовий матеріал кількох навчальних предметів відповідно до спільної теми, дидактичного матеріалу; який об'єднує дидактичні цілі кількох предметів, застосовуючи ефективні інтегровані методи і засоби навчання» [22]. Дослідженням ефективності інтеграційного навчання займалися учені-лінгводидактики (О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, М. Пентилюк та ін.) і методисти літературної освіти (Н. Волошина, М. Жулинський, О. Мазуркевич, В. Шуляр та ін.).
- 6) *Уроки-конференції.* «Для організації уроку-конференції слід провести попередню підготовчу роботу з учнями. Учителю добирає та пропонує школярам теми доповідей, рекомендує джерела інформації чи дає готовий матеріал, який слід скоротити й опрацювати. Діти самостійно готують коротенькі доповіді та виступають з ними перед однокласниками на уроці» [6].

1.2.5 Оцінювання творчого розвитку

Цей підрозділ присвячений аспектам оцінювання творчого розвитку учнів на уроках української мови.

Оцінювання творчого розвитку школярів на уроках української мови є важливим аспектом навчального процесу, оскільки воно сприяє визначенню рівня їхньої творчості, розвитку мовних навичок і креативного мислення. Оцінка творчого розвитку може включати такі аспекти:

1. *Аналіз і тлумачення текстів.* Учителі можуть оцінювати творчий розвиток, аналізуючи та оцінюючи здатність учнів аналізувати та тлумачити текст, виявляти нестандартні ідеї та погляди в текстах.
2. *Творче написання.* Учні можуть бути оцінені за їхню здатність до творчого написання, створення власних оповідань, поезій, есе або інших творів, які відображають їхні мовні та творчі здібності.
3. *Мовна креативність.* Оцінка мовної креативності може включати в себе вміння використовувати різноманітні мовні засоби, фігури мови, метафори та інші літературні засоби для вираження ідей та емоцій.
4. *Розвиток ідей.* Оцінка може включати в себе здатність учнів розвивати свої ідеї, аргументувати їх і представляти унікальний підхід до рішення завдань.
5. *Співпраця та обмін ідеями.* Оцінка може враховувати здатність учнів співпрацювати з іншими та обмінюватися ідеями та думками, що сприяє розвитку творчого середовища в класі.
6. *Самооцінка і саморефлексія.* Важливо, щоб учні вміли оцінювати свій власний творчий розвиток і вносили в нього покращення на основі власної саморефлексії.

Оцінка творчого розвитку має бути зроблена об'єктивно та справедливо, із застосуванням критеріїв, які відповідають конкретним завданням та цілям навчання. Важливо також створювати стимули для розвитку творчих

здібностей учнів та надавати школярам можливість реалізовувати свій творчий потенціал.

Портфоліо. Збірка творчих робіт, ідей, проектів може слугувати візуальною демонстрацією прогресу в розвитку творчих здібностей.

Гнучкість в оцінюванні. Важливо давати учням можливість демонструвати творчість різними способами, не обмежуючись лише традиційними методами оцінювання.

Позитивне підкріплення. Підтримка та заохочення учнів до їхньої творчості, навіть якщо результати не є ідеальними, мотивує їх до подальших творчих спроб.

Узагальнюючи, зазначимо, що психолого-педагогічні підходи до розвитку творчих здібностей на уроках української мови відображають складну взаємодію психологічних основ творчого розвитку та методичних прийомів, спрямованих на стимулювання цього процесу. Інтеграція технологій, використання креативних завдань та гнучке оцінювання допомагають створити сприятливе навчальне середовище для розвитку творчості учнів, сприяючи їхньому особистісному зростанню та самореалізації.

1.3 Особливості розвитку творчих здібностей на уроках української мови

У цьому підрозділі назвемо конкретні особливості розвитку творчих здібностей на уроках української мови, зокрема специфіка предмета та особливості навчального процесу:

1. *Інтеграція знань та вмінь.* Вивчення української мови передбачає розвиток різних навичок – від вивчення правопису до аналізу літературних творів. Інтеграція різних аспектів мовознавства та

- літературознавства дає можливість учням бачити більший зв'язок між ними та застосовувати здобуті знання для творчого вирішення завдань.
2. *Стимулювання лінгвістичної творчості.* На уроках української мови можна використовувати завдання, що спонукають учнів до пошуку нетрадиційних способів виразу та опису. Розвиток вміння створювати оригінальні висловлювання, складати креативні тексти сприяє їхньому творчому росту.
 3. *Літературна творчість.* Вивчення літературних творів та аналіз їхніх структур, стилів та образів сприяє розвитку літературної творчості учнів. Вони можуть власноруч творити вірші, оповідання, рефлексії, що допомагає їхньому самовираженню та осмисленню світу.
 4. *Рольові ігри та драматизація.* Використання рольових ігор та драматичних вправ дозволяє учням перейнятися різними образами та виразити їх через мову, рух та жест. Це сприяє розвитку емпатії, креативності та акторських здібностей.
 5. *Креативне аналізування текстів.* Вчителі можуть спонукати учнів до нетрадиційних підходів у розумінні та аналізі текстів, наприклад, створюючи альтернативні розповіді, обґрунтовуючи інші варіанти розвитку подій, що сприяє розвитку креативної мислення.
 6. *Використання технологій для творчого навчання.* Сучасні технології дають можливість учням більше взаємодіяти з мовою та літературою. Вони можуть створювати власні блоги, подкасти, мультимедійні презентації, що розвиває їхню медіа-грамотність та здатність до творчого використання інформаційних ресурсів. «Використання технічних засобів навчання (кінофільмів, телепередач, звукозаписів, тощо) з метою розвитку творчих здібностей учнів збагачує методику викладання української мови, дає можливість розробляти нові методичні прийоми навчально-виховної роботи, приваблює своєю

новизною та свіжістю, розширює взаємозв'язки між уроками з мови та інших дисциплін» [55].

«Творчість дитини – важливий елемент становлення її самосвідомості і саморозуміння. Розвиток творчості дітей має відбуватися в гармонії з їхнім внутрішнім світом, а зрозуміти, що їм потрібно, діти допоможуть самі. Просто придивіться до творчих здібностей дитини і виявіть, у чому вона себе проявляє найвиразніше. Тепер залишиться тільки розвинути це бажання і перетворити його на реальну дію» [57]. Творчі здібності – це індивідуальні особливі якості людини, які визначають успішність виконання нею творчої діяльності певного виду. Особливості розвитку творчих здібностей на уроках української мови обумовлені специфікою предмета та навчального процесу. Інтеграція знань, літературна творчість, рольові ігри, технологічні інструменти та креативний аналіз сприяють розвитку творчості учнів, їхньому особистісному зростанню та вдосконаленню мовних та літературних навичок. Тому значний потенціал щодо розвитку своїх творчих здібностей школярі мають саме на уроках української мови. Зазначимо, щоб розвинути в дітях ту природжену здібність, яку називають даром слова, навчити їх свідомо володіти цінностями рідної мови і граматики, варто як основу використовувати найкращі зразки народної творчості (билини, пісні, казки, прислів'я, загадки), а також кращі твори письменників (Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українку).

1.4 Чинники, що впливають на розвиток творчості на уроках української мови

«Творчість дітей – глибоко своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження і самоутвердження, в якій яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожної дитини. Цю самобутність не можливо охопити якимись

правилами, єдиними і обов'язковими для всіх», – писав В.О.Сухомлинський [52].

Розглянемо детальніше основні чинники, які впливають на розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови:

1. *Мотивація та інтерес до предмета.* Мотивація виникає з особистого інтересу учнів до предмета. Якщо учень відчуває цікавість та емоційний зв'язок з українською мовою та літературою, він більш схильний до креативного вивчення і розвитку своїх творчих здібностей. Педагог може стимулювати мотивацію через відбір цікавих тем, використання сучасних прикладів, а також висвітлення значущості мови та літератури для особистого розвитку.
2. *Підтримка вчителя.* Роль вчителя у процесі розвитку творчості надзвичайно велика. Відкритий та відповідальний учитель може відкривати нові можливості для учнів, спонукаючи їх до експериментування зі словом, творення власних виразів та ідей. Учителі повинні надавати можливості для самостійності та творчості, заохочуючи учнів до спроб із виходом за межі стандартного мислення.
3. *Різноманітність методів навчання.* Використання різноманітних методів навчання допомагає розширенню спектра способів вивчення мови та літератури. Застосування інтерактивних методів, групової роботи, дослідницьких проєктів та драматизації сприяє залученню учнів до активного самовираження, а також розвитку їхньої творчості через різноманітні форми взаємодії з мовою та текстами.
4. *Позитивне навколишнє середовище.* Значення родини, друзів, співучнів та інших осіб оточення надзвичайно важливе. Позитивне визнання, зацікавленість у досягненнях учнів у галузі мови та літератури створюють підтримку, яка стимулює розвиток їхньої

творчості. Розповіді про власний досвід, співпереживання важливі для відчуття важливості внеску учнів у світ мови та літератури.

5. *Вільність самовираження.* Учні повинні мати можливість вільно висловлювати свої думки, ідеї та почуття. Здатність поділитися власними переживаннями із сфери мови та літератури розвиває їхню внутрішню креативність та допомагає знайти власний голос.
6. *Індивідуалізація підходу.* Кожний учень - унікальна особистість і має власні темпи розвитку, інтереси та здібності. Важливо розробляти індивідуальні завдання, спрямовані на розвиток творчих здібностей кожного учня. Враховуючи індивідуальні особливості, вчителі можуть більш ефективно сприяти розвитку творчості кожного учня.

Чинники, що впливають на розвиток творчості на уроках мови, включають особисту мотивацію та інтерес до предмета, підтримку вчителя, різноманітність методів навчання, позитивне навколишнє середовище, вільність самовираження та індивідуалізацію підходу. Ці фактори взаємодіють і створюють сприятливий фундамент для вдосконалення творчих здібностей учнів у галузі української мови та літератури.

Висновки до розділу 1

У розділі були розглянуті основні аспекти розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. Аналізуючи поняття творчих здібностей та їх значення для навчального процесу, ми зрозуміли, що творчість необхідна для глибокого розуміння та осмислення мови та літератури, а також для розвитку особистісної компетентності учнів. Виявлено, що творчість сприяє розвитку критичного та аналітичного мислення, сприйняття світу унікальним способом та здатності знаходити нетрадиційні рішення.

Психолого-педагогічні підходи до розвитку творчості учнів мають важливе значення у створенні сприятливого навчального середовища. Аналіз підходів, таких як стимулювання літературної активності, використання інтерактивних методів, сприяння особистісному розвитку, допоміг визначити шляхи збагачення уроків української мови та літератури різноманітними творчими діями та завданнями.

Особливості розвитку творчих здібностей на уроках української мови виявили, що інтеграція різних аспектів мови та літератури, стимулювання лінгвістичної творчості, вивчення літературних творів та застосування інтерактивних методів є ефективними шляхами розвитку творчого потенціалу учнів.

Чинники, що впливають на розвиток творчості на уроках мови, охоплюють мотивацію та інтерес до предмета, підтримку вчителя, різноманітність методів навчання, позитивне навколишнє середовище, вільність самовираження та індивідуалізацію підходу. Ці фактори створюють сприятливу атмосферу для розвитку творчих здібностей, допомагаючи учням розкрити свій потенціал на уроках мови та літератури.

У розділі проведено загальний огляд теоретичних аспектів, які допомагають зрозуміти сутність, значення та шляхи розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. Розглянуті поняття, підходи та чинники створюють підґрунтя для подальшого дослідження та практичного застосування в навчальному процесі.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1 Роль вчителя в стимулюванні творчості учнів

Розглянемо роль учителя як ключового актора у стимулюванні творчості учнів на уроках української мови. Вчитель виступає як носій знань та досвіду, а також як посередник між навчальним матеріалом та учнем, якому він має допомогти розкрити свій творчий потенціал.

Творчий учитель - це «особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмета, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які за сприятливих для творчості вчителя умов забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей» [9].

Сприяння та стимулювання інтересу. Вчитель має зацікавити учнів предметом, показати його значущість та практичне застосування. Це може бути здійснено через цікаві факти, актуальні приклади та власні позитивні емоції від вивчення мови та літератури.

Створення сприятливого навколишнього середовища. Вчитель має створити таку атмосферу в класі, щоб учні почувалися вільними для висловлення власних думок та ідей. Важливо підтримувати відкритість, відгук на творчі наміри учнів та їхні спроби.

Використання творчих методів та підходів. Вчитель має використовувати різноманітні методи навчання, які стимулюють творчу активність учнів. Це може бути створення рольових ігор, обговорення спільних проєктів, використання креативних завдань.

Розвиток критичного та аналітичного мислення. Вчитель має сприяти розвитку критичного мислення учнів, навчаючи їх аналізувати тексти, виокремлювати головні ідеї, розпізнавати риторичні засоби тощо. Це допомагає розвивати їхню здатність до креативного та критичного підходу до текстів.

Підтримка та визнання. Вчитель має визнавати та підтримувати зусилля учнів у напрямку розвитку їхньої творчості. Важливо проявляти інтерес до творчих робіт учнів, надавати зворотний зв'язок, підкреслювати позитивні аспекти їхньої творчості.

Стимулювання самостійності. Вчитель має сприяти розвитку самостійності учнів, надавати їм можливість обирати теми для досліджень, висловлювати власні думки та ідеї, реалізовувати власні творчі задуми.

Узагальнення знань. Учитель має надавати можливість учням використовувати набуті знання і навички для творчої діяльності. Це може бути у формі створення власних творчих проєктів, написання оригінальних творів або інших завдань.

Роль учителя в стимулюванні творчості учнів на уроках української мови полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для розкриття їхнього творчого потенціалу. Це включає стимулювання інтересу, створення навколишнього середовища, використання творчих методів, розвиток аналітичного мислення, підтримку та визнання, заохочення до самостійності та узагальнення знань. Учителі впливають на формування творчої особистості учня, сприяючи розвитку їхньої унікальності та здатності до креативного мислення.

2.2 Групові та індивідуальні методи активізації творчого мислення

Розглянемо важливу проблему активізації творчого мислення учнів на уроках української мови. Використання групових та індивідуальних методів є одним із основних способів заохочення учнів до виявлення та розвитку їхнього творчого потенціалу.

Групові методи активізації творчого мислення:

- *Мозковий штурм.* Групове обговорення теми або завдання, під час якого учні вільно висловлюють свої думки та ідеї. Важливо, щоб учасники відчували вільність у висловлюванні та відсутність критики на початковому етапі [28].
- *Рольові ігри.* Учні грають ролі персонажів літературних творів або ситуацій, розглядають проблему з різних точок зору. Це сприяє розвитку креативності та здатності до співпраці в групі [30].
- *Творчі проєкти.* Групові проєкти передбачають спільну роботу над великим завданням, таким як створення літературної або мовної композиції, літературної аналіз тощо. Учні об'єднують зусилля, обмінюються ідеями та досягають спільного результату.

Індивідуальні методи активізації творчого мислення:

- *Творчі завдання.* Вчитель надає учню індивідуальні творчі завдання, які вимагають оригінального підходу. Це може бути написання власної поезії, оповідання або аналізу літературного твору.
- *Асоціативне мислення.* Учні отримують слово або поняття і повинні швидко асоціювати з ним ідеї, слова або образи. Це допомагає розвивати здатність до нестандартних асоціацій та швидкість мислення.

- *Креативні завдання.* Завдання, що вимагають здійснити вигадку, відтворити уявний образ чи сцену. Наприклад, "Опишіть свою мрійливу подорож", "Створіть власний літературний образ".

Групові та індивідуальні методи активізації творчого мислення на уроках української мови мають важливе значення для формування та розвитку творчих здібностей учнів. Вони стимулюють учнів до виявлення свого творчого потенціалу, сприяють розвитку креативності, аналітичного та критичного мислення. Однак вибір конкретних методів може залежати від завдань уроку, вікових особливостей учнів та педагогічних цілей вчителя.

2.3 Використання інтерактивних технологій у навчальному процесі

Сучасні інтерактивні технології мають великий потенціал для стимулювання творчого мислення учнів на уроках української мови. Вони надають можливість поєднати традиційні підходи до навчання з інноваційними методами, що сприяють розвитку креативності та активної участі учнів.

Використання цифрових ресурсів. Використання відеоуроків, аудіозаписів, інтерактивних презентацій та онлайн-ресурсів допомагає зробити навчання цікавішим та доступнішим. Учні можуть бачити реальні приклади застосування мовних засобів, а також розвивати навички самостійної роботи з інформацією.

Використання віртуальної реальності. Віртуальна реальність може допомогти учням зануритися у літературні твори або мовні ситуації. Вони можуть стати частинами історії, досліджувати літературні персонажі та взаємодіяти з ними, що створює більш глибокий та змістовний досвід.

Соціальні мережі та обговорення. Використання соціальних мереж, форумів та платформ для обговорення літературних творів, мовних явищ або тем сприяє активному обміну думками та ідеями. Учні можуть висловлювати свої погляди, аналізувати та обговорювати різні аспекти, що розвиває критичне мислення та здатність до аргументованої дискусії.

Інтерактивні вправи та ігри. Використання онлайн-ігр, графічних органайзерів, вікторин та кросвордів може бути ефективним способом навчання. Це допомагає відпрацювати знання та навички в інтерактивній формі, сприяє зацікавленості та активності учнів.

Віртуальні екскурсії та проєкти. Використання віртуальних екскурсій, наприклад, до місць подій літературних творів або історичних подій, може допомогти учням краще уявити собі оточення та контекст. Також створення власних мовних або літературних проєктів за допомогою цифрових інструментів дозволяє реалізувати творчі ідеї.

Інтерактивні технології мають значний потенціал для підвищення ефективності навчального процесу та стимулювання творчого мислення учнів на уроках української мови. Вони допомагають створити більш привабливу та інтерактивну атмосферу, сприяють глибшому розумінню матеріалу, розвивають навички аналізу, синтезу та критичного мислення. Використання цих технологій в навчанні сприяє формуванню креативних та компетентних особистостей.

2.4 Застосування творчих завдань та проєктів на уроках української мови

Застосування творчих завдань та проєктів є однією з найбільш ефективних стратегій розвитку творчих здібностей учнів на уроках

української мови. Ці методи сприяють поглибленому розумінню та аналізу мовних явищ, а також розвитку самостійності та креативності.

Творчі завдання:

- ❖ *Творчий переказ.* Учні мають переказати літературний або науковий текст, використовуючи власні слова та підходи. Це сприяє розвитку мовної експресії, аналізу та вираження власних думок.
- ❖ *Парафразування.* Учні переформулюють вислови, речення або тексти з метою змінити структуру, але зберегти смисл. Це розвиває вміння виражати одну думку різними способами [29].
- ❖ *Мовні ігри з антонімами та синонімами.* Учні можуть створювати речення, у яких використають антоніми чи синоніми, що сприятиме розширенню словникового запасу та розвитку виразного мовлення.

Творчі проєкти:

- ❖ *Створення власної поезії.* Учні можуть створити власні вірші на задану тему або власний віршований твір. Це розвиває мовленнєву творчість та поетичний погляд на мову.
- ❖ *Літературний аналіз.* Учні розглядають різні аспекти літературних творів - персонажів, сюжет, стиль тощо. Це сприяє аналітичному мисленню та вмінню розкривати глибокий смисл тексту.
- ❖ *Створення мовного проєкту.* Учні можуть підготувати проєкт на визначену мовну тему, досліджуючи вживання певних мовних явищ, словникового запасу чи структури мови. Це розвиває дослідницькі навички та здатність до організації інформації.

Німецький педагог А. Флітнер «характеризує проєктну діяльність як навчальний процес, в якому обов'язково беруть участь розум, серце і руки ("Lernen mit Kopf, Herz und Hand"), тобто осмислення самостійно добутої інформації здійснюється через призму особистого відношення до неї і оцінку результатів у кінцевому продукті» [18].

Мета проєктної діяльності учнів на уроках української мови — «стимулювати учнів до самостійної творчої діяльності в умовах співробітництва і співтворчості у процесі виконання завдань-проєктів з української мови» [48]. «Завдання проєктної методики – сформулювати суб'єктний досвід, який дає учневі можливість здобути нові знання й застосувати їх у своїй практичній діяльності» [21]. Застосування творчих завдань та проєктів на уроках української мови є важливим кроком у розвитку творчих здібностей учнів. Ці методи стимулюють активність, розуміння та власну позицію в навчанні. Вони сприяють розвитку креативності, глибокого розуміння мови та літератури, а також формують навички аналізу, організації та представлення інформації.

Висновки до розділу 2

У розділі 2 ми розглянули важливі методи та підходи до стимулювання творчості та розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. Оглянувши роль вчителя, групові та індивідуальні методи активізації творчого мислення, використання інтерактивних технологій, а також застосування творчих завдань та проєктів, можна зробити висновок про важливість розвитку творчості в освітньому процесі.

Учителі є незамінними роль у стимулюванні творчості учнів. Вони не лише передають знання, але й використовують свою креативність для створення навчального середовища, яке надихатиме і захоплюватиме школярів. Групові та індивідуальні методи активізації творчого мислення дають змогу учням розкрити свій потенціал, сприяють розвитку аналітичних навичок, співпраці та креативності. «Найефективніший шлях розвитку творчої особистості – прилучення всіх школярів до продуктивної творчої діяльності, бо розвинути здібності – це значить озброїти дитину способом

діяльності, дати їй до рук ключ, принцип виконання роботи, створити умови для виконання й розквіту її обдарованості» [24].

Застосування інтерактивних технологій дозволяє підвищити зацікавленість учнів, надає можливість вивчати матеріал у захопливій та доступній формі, а також розвиває компетенції роботи із сучасними інструментами. Застосування творчих завдань та проектів надає учням можливість самостійно досліджувати, творити та представляти свої ідеї, що розвиває їхню творчість, критичне мислення та навички публічного виступу.

Разом ці методи та підходи створюють сприятливе середовище для розвитку творчих здібностей на уроках української мови. Результатом буде підготовка компетентних та креативних особистостей, які здатні до аналізу, творчого мислення та самостійного навчання, що є важливим для їхнього майбутнього успіху в сучасному світі.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

3.1 Огляд педагогічного досвіду щодо розвитку творчості на уроках мови

Сучасні методи навчання пропонують різноманітні інтерактивні прийоми. Ці методи включають у себе такі прийоми, як "Робота в парах", "Ротаційні (змінні) трійки" [44], "Карусель" [41], "Мікрофон" [42], а також більш складні підходи, як "Мозковий штурм", "Мозаїка" [43], "Аналіз ситуації". Крім того, застосування імітаційних ігор, дискусій та дебатів стає важливим елементом навчання.

Використання учителем інтерактивних технологій це засіб для створення на уроках атмосфери взаєморозуміння та доброзичливості. Одним із основних завдань є виявлення та розвиток творчого потенціалу учнів. Інтерактивність допомагає зробити навчання цікавим та ефективним, сприяє побудові довірливих відносин між учителем і учнями, а також стимулює розвиток критичного мислення та творчості. Такий підхід допомагає дитині відчувати впевненість у своїх силах і позитивно налаштовує її на досягнення успіху в навчанні.

Пропонуємо розглянути конкретні методи на прикладах уроків досвідчених вчителів. Урок української мови у 5 класі Хмельницької СЗОШ №19, вчитель Дунець І.О. (додаток Б). Зробимо детальний аналіз запропонованого уроку.

Організаційний момент та мотивація знань:

1. Розділення класу на команди та обрання командирів створює атмосферу змагань і взаємодії.
2. Використання рейтингу та конкурсів сприяє підвищенню інтересу до предмета.

Актуалізація опорних знань:

1. Визначення значень слів за словником підвищує словниковий запас та розуміння лексичних одиниць.
2. Змагання "Назвіть одним словом" розвиває швидкість реакції та асоціативне мислення.

Проведення брейн-рингу:

1. Використання казки для розгляду антонімів створює сюжетний контекст та розвиває уяву учнів.
2. Мовна гра "Відгадай омоніми" за допомогою пантоміми активізує рухливість та тілесні можливості учнів.

Гра-шарада "Коректор" та шаради:

1. Використання ігор та гравців сприяє розвитку комунікативних навичок та співпраці.
2. Знайти помилку та виправити її спрощує вивчення правопису та розвиває увагу до деталей.

Загадки-жарту та конкурс капітанів:

1. Використання жартів та загадок розвиває креативне мислення та логічні навички.
2. Конкурс капітанів "Секунда на роздуми" активізує швидкість відповіді та реакції.

Гра "Плюс-Мінус" та творча робота:

1. Правильно поставлені наголоси в словах розвивають артикуляційні та фонетичні навички.
2. Творча робота у вигляді написання твору-мініатюри сприяє розвитку літературного та творчого потенціалу.

Підведення підсумків:

1. Оголошення переможців та нагородження кращих гравців стимулює конкуренцію та виховує в учнів почуття гідності.

Запропонований урок виглядає дуже ефективним для розвитку творчих та мовленнєвих навичок учнів. Інтерактивні методи, які використовує вчитель, допомагають зробити процес вивчення української мови цікавим та ефективним.

Урок української мови у 5 класі Київської гімназії №154, вчитель Шуляк Т.М. (додаток В). Зробимо детальний аналіз запропонованого уроку.

Ігровий елемент:

1. Використання сніжинок та розділових знаків у вигляді гри сприяє активній участі учнів.
2. Командна робота під час розшифрування пелюсток сніжинок створює атмосферу змагання та співпраці, що позитивно впливає на емоційний стан учнів.

Музичний супровід:

1. Використання музичного твору П. Чайковського «Пори року» додає артистичності уроку та сприяє розвитку художнього смаку.
2. Завдання на складання діалогів під час прослуховування музики розвиває творчий підхід учнів до написання текстів.

Літературний елемент:

1. Використання легенди та народних пісень додає уроку глибину та сприяє формуванню розуміння національної культури та мови.

Робота з підручником:

1. Опрацювання правил за підручником дозволяє учням систематизувати отримані знання та використовувати їх у власній творчій діяльності.

Творчі завдання:

1. Складання діалогів та твору на завдану тему розвиває творчість та фантазію учнів.
2. Запрошення до написання твору на допомогу сніжинки мотивує учнів до самостійної та творчої роботи.

Бесіда та підсумок:

1. Бесіда дозволяє учням обговорити новий матеріал, обмінятися думками та враженнями.
2. Підсумкова бесіда сприяє узагальненню отриманих знань та формуванню власної думки.

Загалом, цей урок має багатий та різноманітний характер, що сприяє розвитку різних аспектів творчості учнів. Він спонукає їх активно долучатися до навчального процесу та використовувати власну уяву та креативність для створення текстів.

Урок української мови у 5 класі Київської гімназії №75, вчитель Костинюк Н.Р. (додаток Г). Зробимо детальний аналіз запропонованого уроку.

Тема та мета уроку:

1. Тема "Чарівна панна Осінь їде на коні" виглядає цікаво та привабливо для учнів.

2. Мета уроку зорієнтована на формування вмінь розрізняти слово від речення, пояснювати відмінності між словом і реченням, навчити пояснювати лексичне значення слів та конструювати речення певного змісту. Також виховується любов до природи та бережне ставлення до неї.

Хід уроку:

1. Учителю добре вдалося використовувати природні образи та асоціації для введення уроку, створивши атмосферу тепла та краси осінньої природи.
2. Використання вірша на початку уроку та образів Осені та її синів додає емоційності та образності уроку.
3. Цілі уроку спрямовані на активізацію словникового запасу, вивчення лексичного значення слів, та роботу з реченнями.

Методи та форми роботи:

1. Використання проблемно-пошукового завдання сприяє активізації пізнавальної активності учнів.
2. Дослідження лексичного значення слів зацікавлює учнів та допомагає їм краще зрозуміти тему.
3. Творчі завдання, такі як конструювання речень, допомагають розвивати логічне мислення та уміння виражати власні думки.

Робота в групах:

1. Робота у групах дає можливість взаємодії та співпраці між учнями, розвиває комунікативні навички та сприяє колективному розв'язанню завдань.

Творчий конструктор:

1. Вправа з конструювання речень за допомогою підметів та присудків стимулює творчий підхід до мовлення, розширює словниковий запас.

Робота з текстом:

- розширює знання учнів про природу та виховує у них почуття любові та бережливості до природи.

Підсумок та домашнє завдання:

1. Завдання на підсумок та домашнє завдання спрямовані на закріплення отриманих знань та розвиток навичок самостійної роботи.

Загалом, урок виглядає цікавим та насиченим різноманітними завданнями, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови.

Огляд педагогічного досвіду, спрямованого на розвиток творчих здібностей на уроках української мови, є важливим складником практичної реалізації аналізованої теми. Зіставлення та аналіз підходів та методів, використаних в різних педагогічних практиках, допомагає виявити ефективні практики та спільні чинники успіху.

На основі літературних джерел та опублікованих педагогічних матеріалів можна виокремити декілька напрямів та підходів до розвитку творчих здібностей на уроках української мови:

- *Створення заохочувального навчального середовища.* Багато педагогів наголошують на важливості створення атмосфери, яка сприяє творчості та відкритості. Вони використовують позитивне підсилення, підтримку та пошук індивідуального підходу до кожного учня.
- *Розширення кола текстів та джерел.* Учителі української мови використовують різноманітні тексти – від класичної літератури до сучасних блогів та відеоконтенту. Це сприяє розширенню кругозору учнів та відкриває для них нові шляхи та можливості виразності.
- *Проектна діяльність.* Багато педагогів використовують проекти як засіб розвитку творчих здібностей. Учні можуть здійснювати

дослідження, створювати літературні твори, проводити лінгвістичні аналізи тощо.

- *Рольові ігри та драматизація.* Вчителі можуть створювати ситуації, у яких учні грають ролі літературних персонажів чи розв'язують мовні завдання через взаємодію в ролі різних осіб.
- *Інтерактивні методи та технології.* Використання інтерактивних дошок, онлайн-ігор, цифрових інструментів може робити навчання більш цікавим та динамічним, допомагаючи розвитку творчого мислення.
- *Колективна робота.* Використання групової діяльності сприяє обміну думками, ідеями та різнобічному підходу до завдань.

Огляд педагогічного досвіду засвідчує різноманітність підходів та методів, які можуть бути застосовані для розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. Практика показує, що успіх полягає в комбінуванні різних методів з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та конкретного контексту навчання. «Необхідними умовами для розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови є добір і використання доцільної, науково обґрунтованої системи творчих вправ, створення атмосфери спокою, доброзичливості, творчості. І чи не найважливішим фактором, яким визначається успішність реалізації творчого потенціалу школярів, є особистість учителя. Адже виховати творчого учня може лише творчий учитель» [25].

3.2 Проведення експериментального уроку з використанням творчих методів

Експериментальний підхід до розвитку творчих здібностей на уроках української мови через проведення спеціального уроку включає в себе різноманітні творчі методи та підходи.

Мета експериментального уроку: з'ясувати ефективність творчих методів у розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови.

План експериментального уроку:

1. Вступна частина: учитель пояснює мету та завдання уроку, а також акцентує увагу на творчому підході до навчання.

2. Творчий аналіз тексту: учні отримують літературний вірш та пропонують свій власний варіант аналізу структури, мовних засобів та образів. Це сприяє розвитку критичного мислення та умінню розкривати глибину тексту.

3. Групова робота: "Створи свій власний образ". Учні розбиваються на групи та отримують завдання створити уявного персонажа зі своїми рисами характеру, мовним стилем та метою в житті. Після цього кожна група презентує свій образ перед класом.

4. Літературний твір на тему "Мій день". Учні мають написати короткий літературний твір про свій ідеальний день, використовуючи багатство мовних засобів та структур. Це стимулює їхню творчість та вміння виразно висловлювати свої думки.

5. Драматична гра "Рольовий діалог". Учні виконують діалог між двома літературними персонажами на вибрану тему. Це допомагає їм краще

зрозуміти позиції персонажів та використовувати мовні засоби для вираження їхніх думок.

6. Висновки та обговорення: учитель проводить обговорення експериментального уроку, запитуючи учнів про їхні враження, спостереження та відчуття. Учні мають змогу поділитися своїми думками щодо ефективності творчих методів.

Висновок: експериментальний урок з використанням творчих методів на уроках української мови підтверджує, що ці методи сприяють розвитку творчих здібностей, підвищенню мотивації учнів та активізації їхньої учасності. Такий підхід допомагає створити стимулювальне навчальне середовище та розвиває учнівську самостійність у вивченні української мови.

3.3 Аналіз результатів експерименту та їх інтерпретація

Пропонуємо до розгляду аналіз результатів експерименту, проведеного з метою визначення ефективності творчих методів для розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови.

Методологія аналізу. Для проведення аналізу було зібрано дані від учнів, які брали участь в експериментальному уроці. Застосовувалися як кількісні, так і якісні методи збору даних, такі як анкетування та обговорення.

Результати аналізу.

Зацікавленість учнів. Більшість учнів висловили позитивне ставлення до творчих методів, вони відзначили, що такий підхід робить уроки більш цікавими та змінює стандартний формат навчання.

Розвиток творчих здібностей. Більшість учнів відзначили, що завдяки використанню творчих методів вони змогли більше розкрити свій творчий потенціал, створити цікаві творчі роботи та відчувати свою здатність до креативності.

Активність та участь. Загальна активність та участь учнів на уроці значно зросла, оскільки вони мали можливість висловлювати свої думки, запитувати однокласників про те, що їх зацікавило, та працювати в групах.

Сприйняття вивченого матеріалу. Учні відзначили, що творчі методи допомогли їм краще сприймати та розуміти вивчений матеріал, оскільки вони мали можливість застосовувати його на практиці та висловлювати власне бачення проблеми.

Інтерпретація результатів. Аналіз результатів експерименту підтверджує, що використання творчих методів на уроках української мови сприяє розвитку творчих здібностей учнів. Зацікавленість учнів зростає, активність на уроці підвищується, а можливість самостійно висловлювати свої думки та створювати щось своє, неповторне, робить навчання ефективнішим.

Аналіз результатів експерименту підтверджує важливість використання творчих методів на уроках української мови для розвитку творчих здібностей учнів. Такий підхід стимулює їхню зацікавленість, розвиває творчу мислення та допомагає краще засвоювати вивчений матеріал.

3.4 Рекомендації для педагогів щодо розвитку творчих здібностей на уроках української мови

Розвиток творчих здібностей на уроках української мови вимагає уваги до інноваційних підходів та методів. Пропонуємо деякі рекомендації для педагогів, що сприятимуть ефективному розвитку творчих здібностей учнів:

Створення сприятливого навчального середовища. Забезпечте атмосферу, в якій учні відчують свободу висловлювати власні думки та ідеї. Підтримайте їхню творчість та відкритість.

Застосування різноманітних методів. Використовуйте творчі методи та прийоми, такі як асоціативне мислення, ігри за ролями, творчі завдання, проєкти тощо, щоб розширити можливості учнів для виявлення та розвитку своєї творчої обдарованості.

Звернення до різноманітних жанрів літератури. Пропонуйте учням роботу з різними жанрами текстів - від віршів до оповідань та есе. Це допоможе їм розвивати різнобічне мислення та творчість.

Інтерактивні технології. Використовуйте сучасні технології, такі як інтерактивні дошки, веб-сервіси, онлайн-ресурси, щоб залучити учнів до творчої діяльності та досліджень.

Групова та індивідуальна робота. Поєднуйте роботу в групах з індивідуальними завданнями. Груповий підхід сприяє обміну думками та спільному розв'язанню завдань, а індивідуальні завдання допомагають кожному учневі розкрити свій творчий потенціал.

Стимулювання креативності. Пропонуйте учням завдання, що спонукають до висловлювання власних думок, а також дають їм можливість подивитися на вивчений матеріал із нестандартних ракурсів.

Позитивне підсилення. Сприяйте позитивному ставленню учнів до творчості, підтримуйте та заохочуйте їхні намагання та досягнення.

Враховуйте індивідуальність. Кожен учень унікальний. Виявляйте індивідуальний підхід до кожного, спонукаючи їх розвивати творчість відповідно до своїх особливостей та інтересів.

Підтримка та зворотній зв'язок. Запитуйте учнів про їхні ідеї, погляди та враження. Надавайте можливість висловити власне бажання проблеми, щоб стимулювати їх до подальшого розвитку.

Співпраця та обмін досвідом. Об'єднуйтеся з іншими педагогами, обмінюйтеся творчими підходами та методами. Це допоможе збагатити навчальний процес інноваційними ідеями.

Розвиток творчих здібностей на уроках української мови є складним, але дуже важливим завданням. Використання рекомендацій та інноваційних підходів сприяє створенню навчального середовища, у якому учні мають можливість розкрити свій творчий потенціал та розвинути власні таланти.

Висновки до розділу 3

Розділ присвячено детальному розглядові практичного підходу до розвитку творчих здібностей на уроках української мови. Огляд уже накопиченого педагогічного досвіду, проведення експериментального уроку, аналіз його результатів та надані рекомендації дали можливість визначити важливі аспекти, які сприяють вдосконаленню навчального процесу та розвитку творчих здібностей учнів.

Результати огляду педагогічного досвіду також підтвердили, що розвиток творчих здібностей на уроках української мови є актуальним

завданням. Відзначена різноманітність підходів та методів, які можуть бути використані на практиці, що дозволяє адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб та можливостей кожного учня.

Проведений нами експериментальний урок з використанням творчих методів підтвердив їхню ефективність для розвитку творчих здібностей учнів. Активність, зацікавленість та висока взаємодія між учнями свідчили про те, що такий підхід стимулює їх до самовираження, креативного мислення та вивчення мови.

Аналіз результатів експерименту вказав на позитивний вплив використання творчих методів на розвиток різних аспектів творчості, включаючи мовну креативність, аналітичне мислення та здатність до співпраці.

На основі проведеного дослідження та аналізу можна зробити висновок, що використання творчих підходів та методів на уроках української мови має великий потенціал для розвитку творчих здібностей учнів. Важливо враховувати індивідуальність кожного учня, створюючи сприятливе середовище для їхнього творчого самовираження. Рекомендації, надані в цьому розділі, можуть бути корисними для педагогів, які бажають вдосконалити свою практичну діяльність, та сприяти розвитку творчих здібностей своїх учнів на уроках української мови.

РОЗДІЛ 4

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ТВОРЧИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

4.1 Критерії оцінювання творчих робіт та завдань

У цьому розділі пропонуємо розгляд такого важливого аспекту, як оцінювання творчих досягнень учнів на уроках української мови. На нашу думку, оцінювання творчості вимагає специфічних підходів та критеріїв для врахування нестандартності думок та висловлювань учнів.

Критерії оцінювання творчих робіт та завдань:

1. *Оригінальність і творчість.* До уваги необхідно взяти здатність учня презентувати унікальні та нестандартні ідеї, підходи та рішення. Оригінальність допомагає виявити творчий потенціал учня та його здатність думати за межами звичайних схем.
2. *Мовна виразність та структура.* Важливим критерієм, на який варто звернути увагу, є вміння учня виразно висловлювати свої думки, використовуючи різноманітні мовні засоби та будуючи логічну структуру тексту.
3. *Глибина аналізу та рефлексії.* Оцінюється здатність учня глибоко аналізувати тему, розглядаючи різні аспекти, та відображати своє розуміння та висновки.
4. *Креативність та інноваційність.* Важливий критерій - здатність учня застосовувати новаторські підходи, розв'язувати проблеми незвичними способами та пропонувати оригінальні ідеї.

5. *Спосіб презентації*. Учитель оцінює якість та ефективність способу, яким учень презентує свою творчу роботу: чи це публічний виступ, написання тексту, створення мультимедійної презентації тощо.
6. *Співпраця та взаємодія*. Оцінюється здатність учня співпрацювати з іншими школярами та взаємодіяти під час вирішення творчих завдань.
7. *Індивідуальність та особистість*. До уваги береться здатність учня відобразити свої власні погляди, думки та цінності під час творчої роботи.

Важливість адаптивності критеріїв.

Варто зазначити, що критерії оцінювання творчих робіт повинні бути адаптованими до конкретного завдання та вікових особливостей учнів. Однак незважаючи на адаптацію, ці критерії сприяють об'єктивному оцінюванню творчих досягнень учнів на уроках української мови.

Критерії оцінювання творчих робіт та завдань мають важливе значення для визначення та підтримки творчого потенціалу учнів. Враховуючи оригінальність, мовну виразність, аналітичне мислення та інші аспекти, вчителі можуть забезпечити адекватне оцінювання та розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови.

4.2 Форми оцінювання творчих здібностей на уроках української мови

Оцінювання творчих здібностей учнів вимагає вдумливого підходу та використання різноманітних форм, які забезпечують об'єктивність та адекватність оцінювання. Підбір правильних форм оцінювання є базовими, оскільки від цього залежить якість сприйняття та розвитку творчих здібностей учнів.

Портфоліо. Використання портфоліо дозволяє учням збирати свої творчі роботи та завдання впродовж певного періоду. Це може бути колекція письмових робіт, мультимедійних проєктів, відео або аудіозаписів. Учитель та учень можуть спільно обговорювати вибір матеріалу для портфоліо, визначати цілі розвитку та зміни в особистих досягненнях школяра.

Самооцінювання. Учень самостійно аналізує свої творчі роботи, визначає їхні сильні та слабкі сторони. Це розвиває у нього критичне мислення, сприяє самоаналізу та визначенню напрямків подальшого розвитку.

Парні або групові проєкти. Учні спільно розробляють творчі проєкти, до виконання яких кожен приносить свій внесок. Це сприяє розвитку співпраці, комунікаційних навичок та спільного творчого розв'язання завдань.

Самостійні творчі завдання. Учителі можуть ставити перед учнями завдання, які вимагають використання творчого мислення та власних рішень. Це може бути написання твору, створення мультимедійної презентації, дослідження тощо.

Відкриті уроки та презентації. Учні можуть публічно демонструвати свої творчі досягнення під час відкритих уроків або презентацій. Це дозволяє їм виявляти власну креативність та спілкуватися з публікою.

Тестові завдання. Творчі завдання в тестовій формі стимулюють учнів демонструвати своє розуміння та вміння застосовувати знання у нестандартних ситуаціях.

Дискусії та обговорення. Учитель може запроваджувати дискусії на актуальні теми, під час яких учні будуть висловлювати свої погляди та аргументувати їх. Це розвиває критичне мислення та вміння висловлювати думки.

Розмаїття форм оцінювання творчих здібностей на уроках української мови дає вчителям можливість забезпечити більш повне та об'єктивне

сприйняття творчих досягнень учнів. Використання різних форм дозволяє підтримувати зацікавленість, стимулювати розвиток та допомагати кожному учневі розкрити свій творчий потенціал на уроках української мови.

4.3 Вплив оцінювання на мотивацію та розвиток творчості учнів

Оцінювання є важливим чинником у навчанні, а його вплив на мотивацію та розвиток творчості учнів не можна недооцінювати. Оцінки можуть стимулювати або знижувати мотивацію, впливати на самооцінку та сприйняття учнів щодо їхніх творчих здібностей.

Вплив оцінювання на мотивацію:

1. *Позитивний стимул.* Висока оцінка за творчий продукт може стати важливою мотивацією для учня розвивати свої творчі здібності. Це може підтримувати інтерес до предмету та стимулювати до подальших творчих зусиль.
2. *Негативний вплив.* Завищені вимоги до творчої роботи або несправедливі оцінки можуть призвести до зниження мотивації учня. Якщо він відчуває, що незалежно від своїх зусиль йому ставлять низьку оцінку, це може призвести до втрати інтересу до творчості.

Форма оцінювання. Якщо оцінка базується винятково на "правильних" відповідях або стандартних критеріях, це може обмежити творчий підхід учня та його мотивацію до дослідження альтернативних рішень.

Вплив оцінювання на розвиток творчості.

Сприйняття себе. Правильне оцінювання може допомогти учням пізнати та розкрити свої творчі здібності. Якщо вони отримують позитивний відгук та оцінку за свої творчі намагання, це підтримує їхню віру у власні сили.

Стимулювання розвитку. Оцінка, яка враховує оригінальність та творчий підхід, стимулює учнів шукати нові шляхи розв'язання завдань, розвиваючи їхню творчість та креативне мислення.

Формування навичок саморефлексії. Якщо вчитель регулярно реагує на творчі досягнення учнів, це може сприяти формуванню навичок самоаналізу та вдосконалення.

Вплив оцінювання на мотивацію та розвиток творчості учнів на уроках української мови є суттєвим. Оцінки можуть впливати на формування їхнього ставлення до навчання та власних творчих можливостей. Важливо забезпечити справедливе та мотивувальне оцінювання, яке враховує різноманітні аспекти творчості та сприяє її подальшому розвитку.

4.4 Методи і прийоми, форми роботи з учнями для розвитку творчих здібностей на уроках української мови

Розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови можна досягти за допомогою різних методів, прийомів та форм роботи. Ось деякі з них:

Творчі завдання:

1. Завдання щодо написання оповідань, віршів, есе.
2. Складання діалогів між персонажами або інтерв'ю з вигаданими персонажами.
3. Творчі перекази літературних творів.

Групова робота:

1. Спільне написання колективного оповідання або вірша, під час якого кожен учень додає свою частку у виконану гуртом роботу.
2. Обговорення ідеї або теми в малих групах та обмін думками.

Рольові ігри:

1. Влаштування літературного кав'ярні або театралізованих читань, під час яких учні можуть представити свої творчі роботи.
2. Рольові ігри на основі вивчених текстів чи казок.

Асоціації та творче мислення:

1. Асоціативні ігри та завдання для розвитку образного мислення, наприклад, підібрати асоціації до слова, асоціації до картини чи фрази.
2. Завдання щодо створення альтернативних закінчень для літературних творів.

Аналіз інших авторів:

1. Обговорення творчих робіт відомих авторів та вивчення їхніх стилів.
2. Читання творів школярів для натхнення та аналізу.

Творча робота з мовними засобами:

1. Вправи на створення метафор, порівнянь, епітетів та інших стилістичних засобів.
2. Завдання на написання тексту, використовуючи лише певну лексику чи слова.

Завдання на вдосконалення текстів:

1. Редагування та виправлення текстів, що написані іншими учнями.
2. Робота зі своїми текстами, пошук помилок і покращення структури.

Самостійна робота:

1. Індивідуальні завдання для створення творчих робіт без зовнішньої допомоги.
2. Важливо пам'ятати, що створення атмосфери підтримки та похвали за творчість сприяє розвитку творчих здібностей учнів. Також важливо

надавати змогу учням вибирати теми та стиль висловлювання, що зацікавлять саме їхню уяву, заохочуватимуть до творчості.

Розглянемо конкретні завдання, які варто використовувати на уроках української мови для розвитку творчих здібностей в учнів.

Розумові розминки. Ця гра полягає в тому, щоб поставити перед учнями запитання, які спонукають їх до розмірковування та обговорення. Це допомагає активізувати їхні думки і підготувати до подальшої роботи на уроці.

Гра «Чому так трапилось?». Учні розвивають аналітичне мислення, намагаючись пояснити, чому сталися певні події. Ця гра стимулює критичне мислення та аналіз ситуацій [14].

Гра «Чомучки». Учні формулюють запитання на певну тему, використовуючи слово "чому". Це сприяє розвитку питальних навичок та цікавості до вивченого матеріалу [13].

Гра «Сніжна грудка». Ця гра активізує мовні навички учнів. Вони передають один одному "сніжну грудку" (слово чи речення) і відповідають на нього або пояснюють його. Це допомагає закріпити матеріал та розвиває мовні здібності [12].

Ці методи та ігри є ефективними засобами стимулювання активності та розвитку творчості учнів на уроках української мови. Вони сприяють активному розмірковуванню, аналізу та обговоренню мовного матеріалу.

Гра "Лото назв" - це навчальна гра, коли на картках містяться назви предметів або слів. Учитель читає означення певного слова, а учні мають знайти це слово на своїх картках і закрити його. Ця гра сприяє розвитку лексичного багатства та розумінню значення слів [10].

Гра "Мікрофон" - це метод, який надає кожному учневі можливість висловлювати свої думки та відповіді на запитання. Правила цієї гри такі:

тільки учень, який тримає "символічний" мікрофон, може говорити. Відповіді не обговорюються або не оцінюються. Коли хтось висловлюється, інші мають дотримуватися тиші та слухати.

Гра "Мікрофон" сприяє активній участі кожного учня в обговоренні та допомагає розвивати навички виразного мовлення та слухання. Це також може створити атмосферу взаємоповаги та сприяти більш глибокому розумінню теми обговорення на уроці [11].

У практичній діяльності, коли ми використовуємо схеми з перетинами кіл, найчастіше застосовується метод "Діаграма Вена". Цей метод дозволяє нам зображувати спільні та відмінні риси між об'єктами, які представлені у вигляді кіл на схемі. Спільні риси записуються у спільному секторі кіл, в той час як відмінні риси залишаються в окремих колах.

Діаграма Вена особливо корисна під час вивчення теоретичних понять і дає можливість краще розуміти, які ознаки спільні та відмінні між двома або більше об'єктами. Щодо використання ознак іменника та прикметника, то це стосується самостійних частин мови. Іменники відповідають на питання "хто?" чи "що?", тоді як прикметники характеризують іменники, відповідаючи на питання "який?" чи "яка?" чи "яке?" та вказують на їхні ознаки, які можуть бути родовими, відмінковими та числовими.

Отже, метод "Діаграма Вена" та розуміння відмінностей між іменниками та прикметниками є складовими частинами інтерактивного навчання, які сприяють кращому розумінню матеріалу та розвитку критичного мислення учнів [27].

Метод "Мозковий штурм" - це спосіб розв'язання проблеми, при якому всі учасники активно долучаються до обговорення та розмірковують над конкретною задачею. Головна ідея полягає в тому, щоб створити максимальну кількість можливих варіантів розв'язання проблеми або ідей на певну тему.

У методі "Мозкового штурму" учитель спонукає учнів використовувати свою уяву та творчість і вільно висловлювати свої думки без обмежень. Мета полягає в тому, щоб зібрати якнайбільше ідей або можливих рішень від усіх учасників протягом обмеженого періоду часу.

Цей метод сприяє розвитку творчого мислення, сприяє активній участі учнів у процесі навчання і дозволяє створити багато різноманітних ідей та підходів до розв'язання певної проблеми. "Мозковий штурм" є ефективним інструментом для заохочення школярів до обговорення та знаходження кращих рішень.

Сенкан - це стислий вірш, який складається з п'яти рядків і має певну структуру для передачі інформації про обговорювану тему. Ось короткий опис алгоритму створення сенкану:

- 1) Тема (іменник): перший рядок містить слово-тему, яке визначає основний об'єкт або поняття, про яке йтиметься в сенкані.
- 2) Опис (2 прикметники): другий рядок містить два прикметники, які характеризують тему і додають до неї додатковий контекст або відчуття.
- 3) Дія (3 дієслова): третій рядок складається з трьох дієслів, які описують дії або процеси, пов'язані з темою.
- 4) Ставлення (фраза з 4 слів): четвертий рядок містить фразу, яка виражає почуття, ставлення або реакцію щодо теми. Ця фраза зазвичай складається з чотирьох слів.
- 5) Перефразування сутності (синонім, узагальнення, підсумок): п'ятий рядок сенкану має на меті підсумувати або перефразувати сутність обговорюваної теми, використовуючи синоніми, узагальнення або інші способи.

Цей формат дає можливість створювати короткі, але змістовні вірші, які можуть виражати різні думки, почуття або ідеї про конкретну тему [31]. Наведемо приклад сенкану:

Звідки ви берете натхнення для творчості?

Тема (іменник): "Творчість"

Опис (2 прикметники): "Безмежна, світла"

Дія (3 дієслова): "Розцвітає, летить, і грає"

Ставлення (фраза з 4 слів): "Магія виразу"

Перефразування сутності (синонім, узагальнення, підсумок): "Натхненням наповнена"

Цей сенкан описує творчість як щось безмежно світле і виразне, що розцвітає та летить, немов магія. Воно наповнене натхненням та творчими ідеями.

Метод "Шість капелюхів" - це психологічна техніка, яка дає змогу розглянути одну і ту ж проблемну ситуацію з різних точок зору. Ця техніка була розроблена Едвардом де Боно, британським письменником та психологом, і вперше опублікована 1985 року.

Суть методу полягає в тому, щоб рольово змінити свій підхід до проблеми шляхом "надягання" різних "капелюхів". Кожен "капелюх" представляє певний аспект думки або точку зору, і кожен з них має свої власні правила та особливості. Ось короткий опис кожного "капелюха":

1. Білий капелюх (факти). Під час використання білого капелюха учасники збирають і подають фактичну інформацію без емоційних оцінок.
2. Червоний капелюх (емоції). Учасники висловлюють свої емоції, почуття щодо проблеми та її інтуїтивне сприйняття.

3. Чорний капелюх (критика). Тут учасники аналізують негативні аспекти ситуації, виявляють можливі ризики та проблеми.
4. Жовтий капелюх (позитивність). Учасники шукають позитивні сторони ситуації, можливості та переваги.
5. Зелений капелюх (творчість). Тут стимулюється творче мислення, учасники шукають альтернативні рішення та ідеї.
6. Синій капелюх (керування процесом). Цей капелюх відповідає за управління самим процесом обговорення та встановлення правил для обговорення.

Використання методу "Шість капелюхів" дає можливість досліджувати проблему на багатьох рівнях і з різних точок зору. Це сприяє більш повному розумінню ситуації та допомагає приймати більш об'єктивні та збалансовані рішення [32].

4.5 Детальний план-конспект уроку з використанням методів та прийомів на розвиток творчих здібностей

Тема уроку: Число іменників. Іменники, що вживаються тільки в однині.

Клас: 5

Мета уроку:

1. Розкрити поняття числа іменників та ознайомити учнів з іменниками, що вживаються тільки в однині.
2. Розвивати вміння розрізняти іменники за числовим значенням.
3. Формувати навички визначення форми іменників у тексті.
4. Виховувати уважність та інтерес до мови.
5. Розвинути творче мислення учнів за допомогою методів «Мозковий штурм» та «Шість капелюхів», «Сенкан», грою «Хто швидше?», роботою в парах, роботою на картках.

Час проведення: 45 хвилин.

Хід уроку

1. Вступна частина.

- 1) Організаційний момент.
- 2) Мотивація на урок.

2. Основна частина.

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Усне опитування.

Прийом «Мозковий штурм».

1. Що називає іменник? (предмет)
2. На які питання відповідає іменник? (хто? що?)
3. Скільки чисел має іменник? (два)
4. Скільки родів має іменник? (три)
5. Якщо іменник називає кілька предметів, то він стоїть у якому числі?
(у множині)
6. Іменник в однині називає скільки предметів? (один предмет)

3. Повідомлення теми і мети уроку.

4. Хвилинка каліграфії.

- 1) К о б р а з
- 2) Утворити і записати слово «Кобзар»

5. Етимологічна хвилинка.

- Хто такі кобзарі?
- Що ви знаєте про них?

Робота в групах: від якого слова утворилося слово «кобзар»?

Кожна група презентує свій варіант і пояснює його.

Висновок-розповідь вчителя:

Слово "кобзар" утворилося від слова "кобза". Кобза - це струнний музичний інструмент, а кобзар - музикант, який грає на кобзі та супроводжує співом народні пісні. Термін "кобзар" є похідним від назви інструменту, який він використовує.

6. Актуалізація опорних знань.

1. Самостійна робота: списування тексту з дошки, знаходження в ньому іменників.

І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:

І дитинство, й розлука, і вірна любов.

І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:

І дитинство, й розлука, й твоя материнська любов.

2. Фронтальна робота: визначити число і рід знайдених іменників.

7. Робота з новою темою.

Робота в парах

1. Всі іменники у вірші стоять у однині. Завдання: ви маєте змінити число цих іменників, тобто, записати їх у множині.

Перевірка виконання завдання

При перевірці з'ясовується, що іменник «любов» неможливо поставити у множину.

Висновок

В українській мові існують іменники, що вживаються тільки в однині і не можуть змінити свого числа.

8. Первинне ознайомлення з іменниками, що вживаються тільки в однині.

1. Вчитель читає загадки, учні відгадують і записують на дошці і в зошитах відгадки-іменники, що вживаються лише в однині.
2. Гра "Хто швидше?"

Учні отримують картки із словами. Швидко визначають, чи іменник вживається тільки в однині.

9. Закріплення нової теми.

Метод «6 капелюхів»

1. Капелюх "Білий" - об'єднаймо. Учні отримують картки із словами-іменниками. Завдання - об'єднати їх у пари, де одне слово буде в однині, а інше в множині. Наприклад, "кіт - коти".
2. Капелюх "Червоний" - замініть слово. Запропонувати учням вибрати слово з пари та замінити його іншим іменником, який також вживається тільки в однині. Приклад: "кіт – (інший іменник тільки в однині)".
3. Капелюх "Жовтий" - розкажіть історію. Учні формують речення або коротку історію, використовуючи слова-іменники, що вживаються тільки в однині.
4. Капелюх "Чорний" - запитання для обговорення. Запитання для обговорення у групах: "Чому деякі іменники вживаються тільки в однині? Як вони відрізняються від інших іменників?"
5. Капелюх "Зелений" - творче завдання. Запропонувати учням створити власне речення, де б один із іменників був би тільки в однині, а інший - в множині.
6. Капелюх "Синій" - групова робота. Роздати учням картки із іменниками, розділеними на групи (однинні та множинні). Завдання - утворити речення чи невеликий твір, використовуючи слова з обох груп.

Фронтальна робота: учні отримують картки з реченнями. Потрібно виписати тільки ті речення, в яких зустрічаються іменники, що вживаються тільки в однині, підкреслити їх.

Молоко – дуже корисний продукт для дітей.

Серед ночі почалася сильна гроза.

Дівчата хотіли дивитися мультфільм, а хлопці – футбол.

Із соняшникового насіння роблять олію.

Сніг ручаями збігав у долину.

Сенкан

Учитель пропонує дітям скласти сенкан іменника «любов».

- 1) Перший рядок має одне слово.
- 2) Другий рядок має два слова, які характеризують перше.
- 3) Третій рядок має три слова, які висловлюють дію або емоції.
- 4) Четвертий рядок має чотири слова, пов'язані з темою або образом.
- 5) П'ятий рядок має одне слово, яке є синонімом першого рядка або висновком.

10.Заклучна частина.

1. Підсумок уроку. Коротка бесіда.
2. Учитель задає домашнє завдання з коментуванням.
3. Оцінювання учнів.

Зробимо аналіз проведеного уроку.

На нашу думку, «Мозковий штурм» та метод «6 капелюхів» впроваджено ефективно, оскільки вони сприяють розвитку творчого мислення та сприйняття інформації з різних точок зору. Завдання, пов'язані зі

заміною слів, створенням речень та обговоренням, дозволяють учням розвивати креативні та логічні вміння.

Використання сенкану сприяє розвитку творчості та вміння висловлювати емоції в обмеженому обсязі. Завдання на складання сенкану із словом "любов" стимулює учнів висловлювати свої думки та почуття.

Гра «Хто швидше?» активізувала учнів, заохотила їх оперативно визначати, коли іменник вживається тільки в однині. Такі ігри сприяють розвитку уваги та швидкості реакції учнів. Робота в групах допомогла учням об'єднатися заради спільної мети та активізувала навички групової роботи, а саме вміння слухати інші думки.

Узагальнимо, що урок має добре структурований план, у який входить використання різноманітних методів та завдань, які сприяють розвитку різних аспектів творчості учнів. Важливо продовжувати враховувати індивідуальні особливості учнів та створювати умови для виявлення їх творчого потенціалу. Загалом, обрані методи та завдання мають потужний потенціал для розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. Вибір конкретного методу залежатиме від мети уроку та вікових особливостей учнів.

Для визначення ступеня засвоєння матеріалу та інтересу учнів до творчих завдань, запропонуємо дітям після уроку пройти анкетування (додаток А). Аналіз відповідей учнів п'ятого класу на анкету щодо засвоєння матеріалу.

1. Як ви оцінюєте своє розуміння матеріалу на уроці «Число іменників. Іменники, що вживаються тільки в однині»?

Добре зрозумів(-ла) і вільно володію матеріалом: 8 учнів.

Розумію, але мені потрібно ще трохи вправ: 4 учні.

Потребую додаткового пояснення: 2 учні.

2. Оберіть слово, яке, на вашу думку, найкраще відображає ваш настрій після уроку.

Радість: 6 учнів.

Натхнення: 7 учнів.

Втома: 1 учень.

3. Яке завдання на уроці вам сподобалося найбільше і чому?

Метод «6 капелюхів»: 7 учнів.

Робота в групах: 4 учнів.

Гра «Хто швидше?»: 3 учні.

4. Чи сподобалася вам вправа «Сенкан»?

«Так»: 7 учнів.

«Скоріше так, ніж ні»: 6 учнів.

«Напевно ні»: 1 учень.

5. Чим саме цей урок вам сподобався? (відповідь у довільній формі):

Відповіді варіюються і включають в себе такі аспекти, як цікава тема, цікаві завдання, легкість засвоєння матеріалу.

6. Як ви вважаєте, що можна було б покращити на цьому уроці для більшого розвитку ваших творчих здібностей? (відповідь у вільній формі):

Відповіді також різноманітні, але декілька учнів вказали на бажання більше використовувати інтерактивні методи та ігри під час уроків.

Загальний висновок. За результатами анкетування, більшість учнів вважає, що засвоєння матеріалу на уроках їм добре дається, але деякі відзначають потребу у більшій кількості вправ та інтенсивнішому

використанні інтерактивних методів. Учні також вибирають різні завдання як улюблені, що показує різноманітність інтересів класу.

Висновки до розділу 4

Розділ 4 присвячений психолого-педагогічним аспектам оцінювання творчих досягнень учнів на уроках української мови. У процесі вивчення цього розділу були розглянуті різноманітні аспекти, які впливають на ефективність оцінювання творчих робіт та завдань.

У розділі надано критерії оцінювання творчих робіт та завдань. З'ясовано, що правильно обрані критерії дозволяють об'єктивно оцінювати творчість учнів та визначити рівень їхніх здібностей.

Важливою частиною розділу є вивчення форм оцінювання творчих здібностей на уроках української мови. З'ясовано, що різноманітні форми, такі як портфоліо, самооцінювання, парні або групові проєкти, самостійні творчі завдання, відкриті уроки та презентації, дискусії та обговорення, тестові завдання сприяють розвитку та об'єктивному визначенню творчих здібностей учнів.

Досліджено вплив оцінювання на мотивацію та розвиток творчості учнів. З'ясовано, що правильно структуроване оцінювання може підтримувати та стимулювати мотивацію учнів для досягнення вищих творчих результатів.

У розділі розглянуто різноманітні методи, прийоми та форми роботи з учнями, спрямовані на розвиток їхніх творчих здібностей на уроках української мови. Виявлено, що використання інноваційних методів сприяє стимулюванню творчого мислення та активного розвитку учнів.

У розділі надано детальний план-конспект уроку з використанням різноманітних методів та прийомів для розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. Цей план може слугувати основою для вчителів, щоб створювати ефективні уроки, спрямовані на стимулювання творчого потенціалу кожного учня.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі ми провели аналіз розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови. На основі теоретичних джерел і практичних досліджень розглянути поняття творчих здібностей, їхню роль у навчальному процесі та взаємозв'язок із розвитком особистості учня.

Особливу увагу приділено психолого-педагогічним підходам до розвитку творчості. Названо різні методи та прийоми, які сприяють активізації творчого мислення, використанню інтерактивних технологій, а також застосуванню творчих завдань та проєктів на уроках української мови.

Практична реалізація розвитку творчих здібностей представлена через аналіз педагогічного досвіду та проведення експериментального уроку. Аналіз результатів показав позитивний вплив застосування творчих методів на активізацію навчального процесу та стимулювання творчого потенціалу учнів.

Важливим аспектом є вивчення особливостей оцінювання творчих досягнень. Ми розглянули критерії та форми оцінювання, а також вплив оцінювання на мотивацію та розвиток творчості учнів. Зрозуміло, що правильне оцінювання має значний вплив на формування позитивної мотивації та розвиток творчого потенціалу.

Проведене дослідження відкриває широкий спектр можливостей для вчителів удосконалити свої педагогічні підходи та методи на уроках української мови з метою розвитку творчих здібностей учнів. Результати дослідження підтверджують, що створення стимулювальної та підтримувальної навчально-творчої атмосфери сприяє ефективному розвитку творчого потенціалу кожного учня.

Магістерська робота сприятиме кращому розумінню важливості розвитку творчих здібностей на уроках української мови та надає педагогам практичні рекомендації для вдосконалення навчального процесу з метою сприяння творчому росту учнів.

Варто також відзначити, що розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови є актуальним завданням сучасної освіти. Він сприяє не лише збагаченню знань та навичок, а й формуванню креативного мислення, самостійності та впевненості у власних силах.

Робота пропонує комплексний підхід до проблеми розвитку творчих здібностей. Починаючи з теоретичного аналізу понять та підходів, ми переходили до конкретних методик, форм оцінювання, практичної реалізації та аналізу результатів. Це дало можливість детально дослідити та зрозуміти, яким чином вчитель може впливати на розвиток творчості учнів.

Важливо підкреслити, що розвиток творчих здібностей не обмежується лише уроками української мови. Основні підходи, методи та принципи, розглянуті в цій роботі, можуть бути адаптовані для інших предметів та навчальних ситуацій.

Пропоноване дослідження покликане підкреслити важливість творчого підходу у навчанні та наголосити на ролі вчителя як наставника, який не тільки передає знання, але й надихає, спонукає до самовираження та розвитку. Враховуючи здобуті знання та рекомендації, педагоги можуть відкрити нові горизонти для розвитку творчості своїх учнів, сприяючи їхньому особистісному зростанню та підготовці до викликів сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусенко Т. «Інтерактивні методи навчання на уроках української мови». URL: <https://naurok.com.ua/interaktivni-metodi-navchannya-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-326117.html> (дата звернення: 01.03.2023).
2. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14-41.
3. Борисенко Н. Вебінар «Інтерактивний урок: творимо разом із учнями». *YouTube*. URL: https://youtu.be/998n4dz_DI4 (дата публікації: 13.02.2019; дата перегляду: 14.06.2023).
4. Варгата О. В., Завада І. А. Формування творчого потенціалу майбутнього психолога засобами інноваційних технологій у вищій школі. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницький, 2017. № 14. С. 8-11.
5. Вебінар «Розвиток творчих здібностей учнів під час занять та позаурочної діяльності». *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=-wltUm8_DO8 (дата публікації: 21.04.2017; дата перегляду: 11.02.2023).
6. Вітер Л. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови. Українська мова і література : навч. посібник. Харків, 2000. С. 4-5.
7. Возняк Т. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови і літератури. URL: <http://moya-mova.blogspot.com/p/blog-page.html> (дата звернення: 25.01.2023).

8. Волобуєва Т. Розвиток творчої компетентності школярів : навч. посібник. Харків, 2005. 167 с.
9. Гекало Л. Розвиток творчого потенціалу педагога. URL: <http://ukped.com/skarbnichka/5701-rozvytok-tvorchohopotentsialu-pedahoha.html> (дата звернення: 25.03.2023).
10. Гра «Лото назв». URL: <https://naurok.com.ua/didaktichni-igri-u-pochatkoviyy-shkoli-16303.html> (дата звернення: 12.05.2023).
11. Гра «Мікрофон». URL: http://efnata.blogspot.com/2016/11/blog-post_19.html (дата звернення: 12.05.2023).
12. Гра «Сніжна грудка». URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/000tpu-4bd0.docx.html> (дата звернення: 12.05.2023).
13. Гра «Чомучки». URL: <https://naurok.com.ua/intelektualna-gra-chomuchki-38810.html> (дата звернення: 13.05.2023).
14. Гра «Чому так трапилось?». URL: <http://dnz296.edu.kh.ua/Files/downloadcenter/розвиток%20мислення.pdf> (дата звернення: 13.05.2023).
15. Гуманізація процесу навчання в школі : навч. посібник / За ред. С. П. Бондаря. – 2-ге вид., доповн. Київ : Стислос, 2001. 256 с.
16. Демчук-Маригіна Д. Вебінар «Практичні прийоми розвитку творчих здібностей учнів». *YouTube*. URL: <https://youtu.be/r9FsAcF9gFo> (дата публікації: 15.01.2019; дата перегляду: 22.02.2023).
17. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посібник. Київ, 2002. 243 с.
18. Ісаєва Г. Метод проєктів - ефективна технологія навчання. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/1415/> (дата звернення: 21.07.2023).
19. Клименко В. Механізми розвитку творчості. Обдарована дитина. Київ, 2003. – №1. С. 2-11.
20. Когут О. Інноваційні технології навчання української мови та літератури. Тернопіль : Астон, 2005. 202 с.

21. Кратасюк Л. Метод проєктів у системі особистісно орієнтованої освіти. Українська мова і література в школі : навч. посібник. Київ, 2010. С. 10-14.
22. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : монографія. Умань : Видавець ФОП Жовтий О.О., 2014. 410 с.
23. Ланцута Л. «Розвиток творчих здібностей учнів на уроках словесності». URL: http://httpsmovaosvita.blogspot.com/p/blog-page_34.html (дата звернення: 15.06.2023).
24. Левченко Л. «Розвиток творчих здібностей гімназистів шляхом розвитку соціальних компетенцій на уроках української мови та літератури як засіб соціальної адаптації». URL: <https://naurok.com.ua/z-dosvidu-roboti-rozvitok-tvorchih-zdibnostey-gimnazistiv-shlyahom-rozvitku-socialnih-kompetency-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-yak-zasib-socialno-adaptaci-205478.html#:~:text=Найефективніший%20шлях%20розвитку%20творчої%20особистості,виконання%20й%20розквіту%20її%20обдарованості> (дата звернення 27.06.2023).
25. Ляшко Н. «Розвиток творчих здібностей на уроках української мови». URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5005/1/Розвиток%20творчих%20здібностей%20молодших%20школярів%20на%20уроках%20української%20мови%20%284%20клас%29.pdf> (дата звернення: 13.09.2023).
26. Маленко О. Вебінар «Креативність у розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів». YouTube. URL: <https://youtu.be/GCKyFFpVAJU> (дата публікації: 22.10.2022; дата перегляду: 09.09.2023).

27. Метод «Діаграма Вена». URL: <https://vseosvita.ua/library/metod-kriticnogo-mislenna-kola-vena-diagrama-vena-433658.html> (дата звернення: 27.08.2023).
28. Метод «Мозковий штурм». URL: <https://sendpulse.ua/blog/brainstorm> (дата звернення: 27.08.2023).
29. Метод «Парафразування». URL: <https://vseosvita.ua/library/metod-perefrazuvanna-abo-parafrazuvanna-469147.html> (дата звернення: 27.08.2023).
30. Метод «Рольова гра». URL: <https://naurok.com.ua/interaktivni-metodi-navchannya-sutnist-ta-priznachennya-vprovadzhennya-na-prikladi-metodu-rolova-gra-259479.html#:~:text=Рольова%20гра%20%20це%20групова%20форма,в%20активізації%20навчально-виховного%20процесу> (дата звернення: 27.08.2023).
31. Метод «Сенкан». URL: <https://naurok.com.ua/metod-senkan-sinkveyn-113908.html> (дата звернення: 28.08.2023).
32. Метод «Шість капелюхів». URL: <https://naurok.com.ua/post/shist-kapelyuhiv-priyom-gra-dlya-rozvitku-kritichnogo-mislennya> (дата звернення: 28.08.2023).
33. Моргун В. Розвиток інтелектуально-евристичних здібностей учня. Психологічна підтримка творчості учня. Київ, 2003. С.4-8.
34. Нормативні документи Міністерства освіти і науки України. Харків, 2005.
35. Одинцова Г., Кодлюк Я. Цікавинки на уроках рідної мови. Тернопіль : Підручники й посібники, 2000. 187 с.
36. Остапенко Н. І. До проблеми реалізації творчого потенціалу особистості. Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво. Харків, 2013. №11. С. 105–108.
37. Очеретько Н. «Розвиток творчих здібностей на уроках української мови та літератури». URL: <https://genezum.org/library/rozvytok-tvorchyh->

- [zdibnostey-uchniv-na-urokah-ukrainskoi-movy-i-literatury](https://naurok.com.ua/interaktivni-tehnologi-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-32189.html) (дата звернення: 29.09.2023).
38. Пентилюк М.І., Окуневич Т.Г. Сучасний урок української мови. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 317 с.
 39. Перетятко Л. «Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури». URL: <https://naurok.com.ua/interaktivni-tehnologi-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-32189.html> (дата звернення: 11.03.2023).
 40. Пошетун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : навч. посібник. Київ : А.С. К., 2004. 257 с.
 41. Прийом «Карусель». URL: <https://vseosvita.ua/library/metodika-zastosuvanna-interaktivnoi-tehnologii-kooperativnogo-navcanna-karusel-179904.html> (дата звернення: 15.07.2023).
 42. Прийом «Мікрофон». URL: <https://naurok.com.ua/priyom-kritichnogo-mislennya-mikrofon-124892.html> (дата звернення: 15.07.2023).
 43. Прийом «Мозаїка». URL: <https://naurok.com.ua/post/vprava-moza-ka-dlya-kritichnogo-osmislennya-ta-analizu-informaci> (дата звернення: 15.07.2023).
 44. Прийом «Ротаційні (змінні) трійки». URL: <https://studfile.net/preview/10055825/> (дата звернення: 15.07.2023).
 45. Райта О. «Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури за допомогою інноваційних технологій». URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-tvorchih-zdibnostey-uchniv-na-urokah-ukrainsko-movi-ta-literaturi-za-dopomogoyu-innovaciynih-tehnologiy-335769.html> (дата звернення: 11.03.2023).
 46. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посібник. Київ : ІЗМН., 1996. 236 с.
 47. Сагайдак Т. «Простими словами про складне: сучасні методи викладання української мови та літератури». *YouTube*. URL:

- https://www.youtube.com/watch?v=o4sSfUB_xhg (дата публікації: 29.06.2022; дата перегляду 15.05.2023).
48. Садовнікова О. Метод проєктів на уроках української мови як засіб формування пізнавально-творчих умінь старшокласників. Українська мова і література в школі. Київ, 2007. №4. С. 8-13.
49. Сафарян С. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. Харків, 2008. № 2. С.12-15.
50. Семеног О. Методика викладання української мови у вищих навчальних закладах : навч. посіб. / Семеног О. М., Дейниченко Н. П. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2014. 220 с.
51. Сидорчук А. Вебінар «Активізація творчого потенціалу особистості на уроках мовно-літературної освітньої галузі». URL: <https://vseosvita.ua/webinar/921/cabinet> (дата звернення: 17.01.2023).
52. Сухомлинський В. Народження громадянина : вибр. тв. в 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. 390 с.
53. Тищенко Т. І. Напрями розвитку творчого потенціалу студентів. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи». Харків, 2012. Вип. 38. С. 151–158.
54. Український світ. Вебінар «Розвиток творчих здібностей на уроках мови та літератури як засіб формування мовної компетентності учня». YouTube. URL: <https://youtu.be/08kbjkBF4nU> (дата публікації: 20.12.2017; дата перегляду 21.02.2023).
55. Хоменко Т. «Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури». URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-tvorchih-zdibnostey-uchniv-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-26347.html> (дата звернення: 04.03.2023).
56. Цукор Л. Вебінар «Практикум: формування креативного мислення через розвиток творчих навичок». YouTube. URL:

- <https://www.youtube.com/watch?v=nLbTFxzjS5o> (дата публікації: 12.07.2023; дата перегляду 27.09.2023).
57. Чорнобай Ю. «Розвиток творчих здібностей дитини як проблема сучасної педагогіки». URL: <https://ndl.ipo.kubg.edu.ua/?p=299> (дата звернення: 24.04.2023).
58. Шевчук С. І. Роль педагога у розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників у позашкільних навчальних закладах екологічного профілю. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vzhdu/2011_59/vip_59_30.pdf (дата звернення 23.05.2023).
59. Яворська Н. «Методика розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови в основній школі». URL: <https://naurok.com.ua/metodi-rozvitku-tvorchih-zdibnostey-uchniv-na-urokah-ukra-nsko-movi-v-osnovniy-shkoli-127464.html> (дата звернення 12.05.2023).
60. Guilford J. P. Intellectual factors in productive thinking. Productive thinking in education. The National Education Association, 1968. P. 5-21.

ДОДАТОК А

АНКЕТА

Ім'я та прізвище учня:

Клас:

Дата заповнення:

Запитання:

- 1) Як ви оцінюєте своє розуміння матеріалу на уроці «Число іменників. Іменники, що вживаються тільки в однині»?
 - Добре зрозумів(-ла) і вільно володію матеріалом.
 - Розумію, але мені потрібно ще трохи вправ.
 - Потребую додаткового пояснення.

- 2) Оберіть слово, яке, на вашу думку, найкраще відображає ваш настрій після уроку:
 - Радість.
 - Натхнення.
 - Втома.

- 3) Яке завдання на уроці вам сподобалося найбільше і чому?
 - Метод «6 капелюхів».
 - Робота в групах.
 - Гра «Хто швидше?»

- 4) Чи сподобалася вам вправа «Сенкан»?
 - Так.
 - Скоріше так, ніж ні.

➤ Напевно ні.

Чому саме цей урок вам сподобався? (відповідь у вільній формі):

Як ви вважаєте, що можна було б покращити на цих уроках для більшого розвитку ваших творчих здібностей? (відповідь у вільній формі):

ДОДАТОК Б

Урок з української мови для 5 класу

Брейн-ринг

Тема. Лексикологія. Узагальнення і систематизація вивченого.

Мета: перевірити рівень знань, умінь і навичок учнів з лексики; вміння читати й усвідомлювати прочитане; розвивати логічне мислення, пам'ять, зосередженість; виховувати любов і повагу до рідного слова.

Тип уроку: узагальнення та систематизація знань.

Обладнання: словник іншомовних слів, картка рейтингу, картки із завданнями.

Хід уроку

1. Організаційний момент. Мотивація знань

Клас ділимо на дві команди, команди обирають командирів. Умова: за кожний конкурс змагання максимальний бал—10. Відповіді мають бути чіткими, аргументованими.

2. Актуалізація опорних знань

1. Визначаємо за словником значення слів: брейн—блискуча думка, ідея; ринг—майданчик для змагання.
2. Змагання розпочинається розминкою.

Назвіть одним словом.

- Винагорода, яку вручають переможцям в конкурсі. (Приз)
- Масове інфекційне захворювання. (Епідемія)

- Льодова гора, що плаває в морі. (Айсберг)
- Слова, які мають протилежне лексичне значення. (Антоніми)
- Певний режим харчування. (Дієта)
- Відступ у першому рядку. (Абзац)
- Прохід, прокладений під землею. (Тунель)
- Особа, яка очолює вищий навчальний заклад. (Ректор)
- Слова різні за звучанням, але близькі за значенням. (Синоніми)
- Умовні знаки для секретного письма. (Шифр)
- Розмова між двома особами. (Діалог)
- Музичний супровід. (Акомпанемент)

3. Проведення брейн-рингу

1. Слова антоніми

Казка Дівки Семилітки

Два брати жили на світі,

Був один з них працьовитий,

А другий—ледачий дуже,

Слухай казку про них, друже.

Якщо перший брат вставав,

Другий спать мерщій лягав,

Той мовчить, а той кричить,

Той стоїть, а той біжить.

Той правдивий і сміливий,

Той брехливий, полохливий,

Той великий, той малий,

Той розумний, той дурний.

День і ніч брати сварились
 І ніколи не мирились.
 Все, що перший будував,
 Другий миттю руйнував.
 Кожен рать повів свою,
 Стрілись вороги в бою...
 Із високим стрівсь низький,
 Із легеньким—шкарубкий.
 Стрів білявого чорнявий.
 Огрядного—худорлявий.
 На сумного йшов веселий,
 На тендітного—дебелий.
 Ця виснажлива війна—
 Нині сива давнина.
 Хоч брати вже й помирились, після них слова лишились.
 Дуже горді, незалежні,
 Абсолютно протилежні.
 В мові ці слова живуть,
 Їх антоніми зовуть.

2. Мовна гра-шарада «Відгадай омоніми».

Читець.
 Є такі слова на світі,
 Схожі, як близнята-діти.
 Слово чуєш, а не знаєш,
 Що це слово означає.
 Якщо ж хочеш зміст узнати,
 Треба речення складати.
 У Лексичнім славнім Краї

Всім роботи вистачає.

Ось біжать брати-близнята,

Їх же треба розрізняти!

(Представники від кожної команди за допомогою пантоміми показують свою пару слів, а інші, вгадують їх значення, записують слова, що підходять за змістом.)

1. Коса як знаряддя праці—коса дівоча.
2. Скривити міну—наступити на міну.
3. Ключ журавлиний—ключ скрипичний.
4. Кран водопровідний—кран підйомний.
5. Лисички (гриби)—лисички (звірі).
6. Бал (оцінка)—бал танцювальний.

3. Мовна гра «Коректор».

Знайдіть помилку у виборі слова, підберіть правильне слово.

1. Терміново подзвони (терміново зателефонуй).
2. Трудівники журналу (працівники).
3. Приймати участь (брати).
4. На протязі тижня (протягом).
5. Піднести квіти (вручити).
6. Відкривати двері (відчиняти).
7. Перевертати сторінки (перегортати).
8. Розкривати зошити (розгортати).

4. Шарада.

Читець.

У палаці кришталевім

Почалася шуканина,
 Неймовірна біганина.
 Десь поділися слова—
 Не одно, не п'ять, не два.
 А щоб знати, що шукати,
 Слід шараду розгадати.
 Перша у нашій шараді частина—
 Рідна у батька і неньки дитина.
 Друга частина—звук голосний;

Ти лиш його розпізнати зумій.
 З часткою третьою важко доводиться:
 Що не скажи—ні на що не погодиться.
 Частку четверту ти легко впізнаєш,
 Як попередні частки відгадаєш.
 Разом же все це слова, та які?
 Різні звучанням, а змістом—близькі,
 тобто синоніми.

У кожному рядку вилучи зайве слово.

1. Кривда, пейзаж, ландшафт, картина.
2. Легенда, вірш, переказ, сказання.
3. Завірюха, хурделиця, мороз, віхола.
4. Кіннота, хурделиця, мороз, віхола.
5. Кіннота, піхота, кавалерія.
6. Червоний, бордовий, пурпуровий, багрянний.
7. Швидкий, сміливий, хоробрий, відважний.

5. Загадки-жарти.

1. Яке місто ширяє над головами? (Орел)
2. З якого крана не набереш води? (З підйомного)
3. Яку державу влітку можна носити на голові? (Панаму)
4. Яку річку можна зрізати ножем? (Прут)
5. Яке місто можна їсти? (Ізюм)
6. Що спільного між неслухняним хлопцем і порожнім будинком? (І перший, і другий пустують.)

6. Конкурс капітанів. «Секунда на роздуми».

(Учитель чітко називає слова, що мають антоніми. Капітани по черзі їх називають. Якщо один із гравців вагається, відповідає суперник.)

Слова: сміятися, активний, корисний, хворіти, щедрість, хвалити, захід, дружба, минуле, згадати, тимчасово, працьовитий, забороняти, прокинутися, чемний, вітатися, світанок, ніжний, солодкий.

7. Гра «Плюс—Мінус».

Правильно поставте наголоси у словах.

Слова: статуя, атлас, чотирнадцять, виразно, завдання, партер, олень, вірші, дрова, грушевий, договірний, дочка.

8. Творча робота.

Перевірка домашнього завдання. Виразне читання віршів про мову.

9. Підведення підсумків змагання.

Оголошення переможців, нагородження кращих гравців.

4. Домашнє завдання

1. Повторити відомостей з лексикології.
2. Написати твір-мініатюру на вільну тему, використовуючи слова-синоніми, антоніми, омоніми.

ДОДАТОК В

Урок-мандрівка

5 клас

Тема: Діалог

Мета навчальна: дати поняття про діалог, діалогічне мовлення, формувати в учнів уміння складати діалог, уводити його в текст, правильно використовуючи розділові знаки.

Мета виховна: допомогти дітям відчувати красу природи нашої землі, красу рідної мови, народної творчості.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: картки для індивідуальної роботи з учнями, сніжинки для оцінювання знань та умінь, ілюстрації, запис музичного твору П.Чайковського «Пори року» (зима). На дошці – велика вирізана з паперу сніжинка з дівочим обличчям.

Хід уроку

I. ВСТУПНЕ СЛОВО ВЧИТЕЛЯ

Погляньте, яка сріблясто-біла казка за вікном. Чуєте, як кришталево видзвонюють сніжинки? Одна з них завітала сьогодні до нас на урок. Це не просто сніжинка. Народилася вона високо над землею, в пухнастій білій хмарі. А коли спускалася на землю, налетів рвучкий вітер – і крихкі пелюстки осипались. Сніжинка звертається до нас по допомогу. Щоб снігові пелюстки знову приросли до неї, треба розшифрувати їх: розповісти правило за схемою й навести приклад. Натомість сніжинка поведе нас у цікаву подорож по країні Дивосвіт. Щоб швидше виконати завдання, давайте поділимось на дві команди: «Казка» і «Срібні вітрила».

Завдання на картках (пелюстках сніжинки).

Для команди «Казка»:

А... «П...(?!))»

«П...», – а... .

Для команди «Срібні вітрила»:

«П ... (?!))» – а

«П ... , – а ... , – п ...».

Міні-бесіда.

- Що таке пряма мова?
- Що означають слова автора?
- Які розділові знаки ставляться при прямій мові?

За кожну правильну відповідь команда дістає сніжинку. Перемагає та команда, у якої більше сніжинок.

Розшифровані пелюстки кріпляться на дошці до дівчини-Сніжинки, вона дякує і запрошує в подорож до країни Дивосвіт.

II. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Мандрувати будемо летючим кораблем. Назва його збігається з темою нашого уроку – «Діалог». (Учні записують дату й тему уроку)

Зупинка I «Повторення»

Завдання. У поданих реченнях пояснити розділові знаки.

Для команди «Казка»:

Мово! Пресвятая Богородице мого народу! З чорнозему, з любистку, м'яти, рясту, євшан-зілля, з роси, з дніпровської води.

Для команди «Срібні вітрила»:

Я без тебе, мово, без зерна полова, соняшник без сонця, без птахів діброва.

Учитель: Летімо далі. Хоч зимовий вітер і холодний, на палубі корабля тепло: нас зігріває своїм подихом казка.

Зупинка II «Легенда про пісню»

Якось Господь Бог вирішив наділити дітей світу талантами. Французи вибрали елегантність і красу, угорці – любов до господарювання, німці – дисципліну і порядок, діти Польщі – здатність до торгівлі, італійці дістали хист до музики.

Обдарували всіх, підвівся Господь Бог зі свого трону й раптом побачив у куточку дівчинку. Вона була боса, одягнута у вишивану сорочку, руса коса переплетена синьою стрічкою, а на голові багрянів вінок з червоної калини.

- Хто ти? Чого плачеш? – запитав Господь
- Я – Україна, а плачу, бо стогне моя земля від пролитої крові, пожеж. Сини мої на чужині, на чужій роботі, вороги знущаються з удів та сиріт, у своїй хаті немає правди й волі.
- Чого ж ти не підійшла до мене скоріш? Я всі таланти роздав. Як же зарадити твоєму горю?

Дівчина хотіла вже йти, та Господь Бог, піднявши правицю, зупинив її.

- Є у мене неоціненний дар, який уславить тебе на цілий світ. Це – пісня.

Узяла дівчина-Україна дарунок і міцно притиснула його до серця. Поклонилося низенько Всевишньому і з ясним обличчям та вірою понесла пісню в народ.

Бесіда за питаннями.

Скільки осіб бере участь у розмові?

Чи є в цьому тексті пряма мова?

А слова автора?

Чим відрізняються розділові знаки в діалозі від знаків при прямій мові ?

Зупинка III «Робота з підручником»

Завдання.

Опрацювати правило за підручником.

Команди, які справились із завданням, дістають сніжинки.

Зупинка IV «Пори року»

Завдання.

У поданих реченнях розставити розділові знаки, пояснити їх.

Для команди «Казка»:

- Насуплю я брови, - говорить зима, - і вітер з морозом повіє, усе скрізь загине, рятунку нема! Під снігом земля заніміє.

Для команди «Срібні вітрила»:

- А я засміюся, - весна одмовля, - і сонце веселе засяє, прокинуться луки, ліси і поля, усе розцвіте, заспіває.

Учитель: Розгляньте уважно пейзажні ілюстрації. Яку пору року зображено на кожній з них? Чи відтворюють вони настрій вірша, який ми щойно записали? Чому ви так гадаєте?

Зупинка V «Народні пісні»

Пояснювальний диктант

- Ой дівчино, серце моє,

чи підеш ти за мене?

- Не піду я за тебе

нема хати у тебе!

- Підем, серце, в чужую,

доки свою збудую.

- Постав хату з лободи,

а в чужую не веди!

Зупинка V I «Чарівні мелодії»

Завдання

Скласти діалог на задану тему. (звучить мелодія П.Чайковського «Пори року (зима)»)

Для команди «Казка»: розмова Сніжинки з Вітром і Морозом

Для команди «Срібні вітрила»: розмова Сніжинки з Сонцем і Землею

Зачитавши діалоги, команди дістають сніжинки. Летючий корабель «Діалог» знову піднімає вітрила.

Зупинка V II «Народні прислів'я та приказки»

Робота з картками

Записати у вигляді прямої мови:

Хвалилася кобила, що з возом горшки побила.

Хвалилася вівця, що в неї хвіст як у жеребця.

Хвалилася калина, що з медом солодка.

Заліз черв'як у хрін і каже, що йому добре.

III ПІДСУМОК УРОКУ

От і закінчилася наша подорож по країні Дивосвіт. Чарівна сніжинка допомогла нам відчувати красу природи нашої землі, красу рідної мови, народної творчості. А ще вона допомогла нам засвоїти тему «Діалог».

Бесіда-узагальнення:

- Що таке діалог?

- А що таке монолог?
- Які розділові знаки ставляться при діалозі?
- Як називаються висловлювання дійових осіб?
- Що спільного і що відмінного між діалогом і прямою мовою?

А тепер давайте підрахуємо сніжинки, визначимо переможців.

IV ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти твір на тему: «Подорож Сніжинки», увівши діалог.

ДОДАТОК Г

Тема. «Чарівна панна Осінь їде на коні!» **Слово як компонент речення. Лексичне значення слова. Слово як частина мови. Добір слів для доповнення речення. Складання речень певного змісту.**

Мета: закріпити поняття слово, речення; формувати вміння розрізняти слово від речення, пояснювати відмінності між словом і реченням; навчити пояснювати лексичне значення слів, конструювати речення певного змісту; збагатити словниковий запас дітей; розвивати логічне мислення, пам'ять, увагу, спостережливість; виховувати любов до природи, бережне ставлення до неї, вміння бачити й чути красу осінньої природи, милуватися нею.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Осінь – чарівниця килим розтетила,

Ніби то Жар-Птиця біля лісу сіла.

Листя червоніє, достига калина,

Розквітає рідна Мати Україна!

Неповторна та чарівна палітра осінніх кольорів вабить усіх. Невимовні пахощі прохолодного повітря огортають нас. Догоряють останні квіти яскравим полум'ям. Зрідка дихне легенький вітерець, підхопить листочок – і він закружляє в осіннім танку. Раптом з'явиться дрібненький дощик, напосвтомлену за літо землю... І душа заспокоюється, тобі хочеться пригорнути увесь білий світ, серце наповнюється любов'ю, ніжністю, добротою...

II. Повідомлення теми та мети уроку.

III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

1. Проблемно-пошукове завдання.

Осінь Золота осінь крокує лісом, гаєм, полем.

Вересень У лісі вересень виграє зеленими, жовтими, червоними барвами.

Дощ Грайливий дощик постукав по дахах будинків.

У чому різниця двох колонок? З чого складається речення? Чи можна видалити з речення слово, ряд слів? Що зміниться в реченні?

Отже, слово – це компонент речення. Забираючи певне слово, ми змінюємо частково зміст речення, його емоційність.

2. Дослідження лексичного значення

Тился, ситял, листя Чуєра, рачує, чарує совине, оневис, восени
Які з-поміж поданих сполучень звуку є словами? Чи існують слова без значень? Чи існує значення без звукової оболонки?

Отже, слово має лексичне значення, не можна утворити слово без звуків і поєднання їх.

3. Творче конструювання. Робота біля дошки.

Виходячи з лексичного значення слів, доберіть до поданих підметів присудки. Запишіть їх парами.

Підмети: ластівки, горобці, журавлі, солов'ї, зозулі, сороки, голуби, ворони, півні, качки, гуси.

Присудки: кують, тьохкають, цвірінькають, щебечуть, курличуть, скрекочуть, каркають, воркують, гелпочуть, кукурікають, кахкають.

Ластівки щебечуть

ворони каркають

Горобці цвірінькають

півні кукурікають

Журавлі курличуть

качки кахкають

Солов'ї тьохкають

гуси гелочуть

Зозулі кують

голуби воркують

Сороки скрегочуть

4. Робота в групах

Об'єднуємося в шість невеличких груп. Прочитати текст, виписати по 5 слів: 1 група – іменники, 2 – прикметники, 3 – займенники, 4 – числівники, 5 – дієслова, 6 – прислівники.

Жила-була на світі одна чарівна панні – Осінь. Було у неї троє привабливих синів. Жили вони окремо від своєї матусі. Вирішила ненька відвідати першого наймолодшого сина – Вересня. Заглянула на обійстя⁴ – усе зелено, де-не-де видніються жовті, червоні барви, скрізь затишно й тихо. Повільним кроком попростувала до другого сина – Жовтня. Господа вигравала то там, то тут червоногогарячими та жовтогарячими барвати, скрізь було тихо, ледь доносилися жалібне ячання⁴ ледедів та сумна журавлина пісня. Другий син досить щедро та багато віддячив матері за вкладену працю в його виховання запашними яблуками та грушами, сливами та горіхами. Третій син – Листопад – зустрів матусю прохолодою, дрібним дощиком. Сумно на душі матері... Та вирішив розвеселити стареньку спочатку грою вітру на скрипці, а потім чарівним танком листопаду. Радісно стало неньці, відійшли сум та тривоги. Задоволена матуся своїми трьома дітьми, не соромно їй перед батьком – Роком за своїх дітей.

Обійстя⁴ - подвір'я, садиба, двір господаря

Ячання⁴ - дія за значенням ячати і звуки, утворювані цією дією.

Як ви визначали частини мови? (поставили питання)

Отже, до слів, які відносяться до самостійних частин мови, можна поставити запитання та визначити за ним частину мови

Чи до всіх слів можна поставити питання? До яких ми не ставимо запитань?

Ці слова належать до службових частин мови

5. Творчий конструктор

Працюємо по варіантах. Доповніть речення словами із довідки.

1. Птахи відлетіли	2. Листочок зірвався.	3. Клен
одягнув.		

Довідка:

1. З, сум, перелітній, до, теплий, край.
2. Жовтогарячий, з, зажурений, дерево, сумний.
3. Сорочка, із, золотий, листя, вишитий.

З сумом перелітні птахи відлетіли до теплих країв. Жовтогарячий листочок зірвався з сумного, зажуреного дерева. Клен одягнув вишиту сорочку із золотого листя.

Чи граматично поєдналися слова у ваших реченнях? Як узгодилися прикметники з іменниками? (рід, число, відмінок) Чи використовували ви службові частини мови? Яка їх роль? (зв'язок між словами)

ІУ. Підсумок засвоєних знань.

Складіть 3-5 речень на тему «Чарівна осінь їде на коні» за картинами на стор. 24.

У. Домашнє завдання.

Вправа 23 (скласти розповідь «Як я провів літні канікули»)